

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE
VIRE

Robert ŠIROK

**DIVJI PRAŠIČ (*Sus scrofa L.*) V ZAHODNI
SLOVENIJI S Poudarkom NA ŠKODI V
KMETIJSKEM PROSTORU**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GOZDARSTVO IN OBNOVLJIVE GOZDNE VIRE

Robert ŠIROK

**DIVJI PRAŠIČ (*Sus scrofa L.*) V ZAHODNI SLOVENIJI S
POUDARKOM NA ŠKODI V KMETIJSKEM PROSTORU**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**WILD BOAR (*Sus scrofa L.*) IN WEST SLOVENIA WITH DAMAGE
IN AGRICULTURE**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2007

Diplomsko delo je zaključek visokošolskega strokovnega študija gozdarstva. Opravljeno je bilo na Katedri za varstvo gozdov in ekologijo prostoživečih živali, Oddelku za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire je na 8. seji dne 25.8.2005 za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Miho Adamiča, za recenzentko pa na 1. redni seji dne 14.11.2007 prof. dr. Majo Jurc.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:

Član:

Član:

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Robert Širok

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	GDK 411:149 Sus scrofa(043.2)=163.6
KG	divji prašič/Sus scrofa L./škode po divjadi/kmetijstvo/zahodna Slovenija
KK	
AV	ŠIROK, Robert
SA	ADAMIČ, Miha (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire
LI	2007
IN	DIVJI PRAŠIČ (<i>Sus scrofa L.</i>) V ZAHODNI SLOVENIJI S POUARKOM NA ŠKODI V KMETIJSKEM PROSTORU
TD	Diplomsko delo (visokošolski študij)
OP	XI, 73 str., 16 pregl., 21 sl.,45 vir.
IJ	sl
Jl	sl/en
AI	Diplomsko delo zajema prikaz preteklega in sedanjega gospodarjenja s populacijo divjega prašiča v zahodni Sloveniji. Analizirani so možni vzroki za hitro naraščanje številčnosti populacije po letu 1970 in škode v kmetijskem prostoru. Ugotovili smo, da je na naraščanje populacije vplivalo predvsem zaraščanje kmetijskih površin in posledično izboljšanje naravnega habitata divjega prašiča ter uveljavitev bazenskega načina gospodarjenja. Anketa o škodi po divjem prašiču kaže na neenotnost lovskih družin pri ocenjevanju škode, probleme poravnave in ceditve rešuje vsaka lovska družina po svoje, kot se ji zdi najboljše. Nekatere to opravljajo uspešno, v dogovoru z oškodovanci, nekatere pa manj uspešno, zato se sproži tudi kakšen sodni postopek.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs

DC FDC 411:149 Sus scrofa(043.2)=163.6

CX wild boar/Sus scrofa L./wild boar damages/agriculture/west Slovenija

CC

AU ŠIROK, Robert

AA ADAMIČ, Miha (supervisor)

PP SI-1000 Ljubljana, Večna pot 83

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Forestry and Renewable Forest Resources

PY 2007

TI WILD BOAR (*Sus scrofa L.*) IN WEST SLOVENIA WITH DAMAGE IN AGRICULTURE

DT Graduation thesis (Higher professional studies)

NO XI, 73 p., 16 tab., 21 fig., 45 ref.

LA sl

AL sl/en

AB The thesis presents the management of wild boar population in West Slovenia in the past and at the present time. We looked at possible reasons for growth of population after the year 1970 and increased damage on agricultural crops. It has been established that the main reason for this condition is mainly due to overgrowing of cultivated areas and therefore an improvement in natural habitat of wild boar. Another reason is the additional feeding of the animals in the winter time with the establishment of population area management. Within the thesis we carried out a poll which showed some disunity in estimation of the damage caused by boars. Each hunting family deals with settlement problems and valuation of damage in its own way as suits them most. Some families are more successful as they work in agreement with land owners others are less effective which sometimes leads to legal proceedings.

KAZALO VSEBINE

	Str.
Ključna dokumentacijska informacija	III
Key words documentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VIII
Kazalo slik	X
Kazalo prilog	XI
1 UVOD	1
2 NAMEN NALOGE	2
3 METODE DELA	3
4 DIVJI PRAŠIČ (<i>SUS SCROFA L.</i>)	5
4.1 SISTEMATIKA	5
4.2 ZGODOVINA DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI	6
4.3 TELESNE ZNAČILNOSTI	7
4.4 ŽIVLJENJSKE LASTNOSTI	8
4.5 RAZMNOŽEVANJE	10
4.6 PREHRANA	11
4.7 HABITAT DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI	13
5 OPIS OBMOČJA	15
5.1 PROSTORSKA OPREDELITEV	15
5.2 ZAHODNO VISOKOKRAŠKO IN TRIGLAVSKO LUO	17
5.3 DELITEV OBMOČJA NA FITOGEOGRAFSKE REGIJE	17
5.4 ZGODOVINSKE SPREMEMBE	18
5.4.1 Spreminjanje rabe zemljišč v obdobju od 1940 do 2001	18
5.4.2 Prebivalstvo	19
5.5 RABA PROSTORA	23
5.6 GOZDOVI	24

5.6.1	Drevesna sestava gozda	25
6	GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V OBRAVNAVANEM OBMOČJU	27
6.1	USTANOVITEV IN SPREMINJANJE BAZENA DIVJEGA PRAŠIČA	27
6.2	USMERITVE ZA UPRAVLJANJE S POPULACIJO DIVJEGA PRAŠIČA	28
6.2.1	Usmeritve za določitev ukrepov v populaciji	28
6.2.2	Usmeritve za opazovanje in spremljanje številčnosti, strukture in zdravstvenega stanja populacije	32
6.2.3	Usmeritve za ohranitev in nego habitatov v gozdnem in negozdnem prostoru ter izboljšanje prehranskih razmer	32
6.3	ANALIZA ODVZEMA DIVJEGA PRAŠIČA	33
6.3.1	Odvzem divjega prašiča v območju od 1951 do 2006	33
6.3.2	Gostota divjega prašiča v centralnem in obrobem delu območja	34
6.3.3	Primerjava realiziranega odvzema z načrtovanim odvzemom	36
6.3.4	Starostna struktura odvzema	37
6.4	KRMLJENJE DIVJEGA PRAŠIČA V OBRAVNAVANEM OBMOČJU	39
6.4.1	Preprečevalno krmljenje divjega prašiča	39
6.4.2	Privabljalno krmljenje divjega prašiča	40
6.4.3	Krmne njive	41
6.4.4	Rezultati ankete o krmljenju	41
7	GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V ITALIJI	43
7.1.1	Organiziranost	43
7.1.2	Lov na divjega prašiča	43
7.1.3	Škode in krmljenje	44
7.1.4	Načrtovanje odstrela in odstrel	44
8	ŠKODE	46
8.1	ZGODOVINA ŠKOD	46
8.2	PREPREČEVANJE ŠKOD PO DIVJADI	46
8.2.1	Biološke metode	46
8.2.2	Tehnična zaščita kmetijskih rastlin	48

8.3	VRSTE ŠKOD PO DIVJEM PRAŠIČU	52
8.4	ŠKODE PO DIVJEM PRAŠIČU V OBRAVNAVANEM OBMOČJU	54
8.4.1	Problematika škode po divjem prašiču v preteklosti	54
8.4.2	Škoda po divjem prašiču in ostalih vrstah divjadi v letih 2001 do 2006	55
8.4.3	Škoda po divjem prašiču v centralnem in obrobem delu območja	55
8.4.4	Škoda po vrstah kulture	58
8.4.5	Prostorski prikaz izplačane škode in odstrela divjega prašiča za obdobje od leta 2004 do 2006	59
8.4.6	Rezultati ankete o škodi v kmetijskem prostoru	63
9	RAZPRAVA	63
10	POVZETEK	69
11	VIRI	70

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica št. 1: Sistematika divjega prašiča -----	6
Preglednica št. 2: Lovišča obravnavanega območja-----	15
Preglednica št. 3: Spreminjanje rabe zemljišč v obdobju od 1940 do 2001 -----	18
Preglednica št. 4: Spreminjanje števila prebivalcev po loviščih v obdobju od 1953 do 2002 -----	20
Preglednica št. 5: Delež prebivalstva v posameznih večjih industrijskih in upravnih središčih ter ostalih ruralnih naseljih v letih 1953 in 2002-----	21
Preglednica št. 6: Primerjava skupnega števila aktivnega prebivalstva in števila aktivnega kmečkega prebivalstva v letu 1953 z letom 2002 po posameznih loviščih	22
Preglednica št. 7: Raba tal -----	24
Preglednica št. 8: Starostni razredi divjih prašičev -----	29
Preglednica št. 9: Spolna in starostna struktura odstrela divjih prašičev -----	30
Preglednica št. 10: Primerjava odvzema in gostote izločitev divjih prašičev na 1000 ha površine v centralnem in obrobem območju od 1970/71 do 2006-----	35
Preglednica št. 11: Primerjava odvzema z načrtom po starostni in spolni strukturi-----	37
Preglednica št. 12: Preprečevalno krmljenje v letu 2006 -----	39
Preglednica št. 13: Privabljalno krmljenje v letu 2006-----	40
Preglednica št. 14: Krmne njive v letu 2006 -----	41
Preglednica št. 15: Plan odstrela in odstrel divjega prašiča v obmejnih družinah v Italiji za leto 2006-----	45

Preglednica št. 16: Primerjava višine izplačane škode v centralnem in obrobem območju

-----56

KAZALO SLIK

	Str.
Slika 1: Divji prašič	5
Slika 2: Kaluža divjih prašičev	9
Slika 3: Ostanki zastreljenega in od divjih prašičev raztrganega damjaka.....	12
Slika 4: Območje raziskave	16
Slika 5: Zapuščena kmetija sredi gozda pod vasjo Srednje v lovišču Kanal.....	21
Slika 6: Delež najbolj zastopanega plodonosnega drevja ter ostalega drevja v centralnem delu območja.....	25
Slika 7: Delež najbolj zastopanega plodonosnega drevja ter ostalega drevja v obrobem delu območja.....	26
Slika 8: Odstrel in izgube divjega prašiča v celotnem območju od 1951/52 do 2006	34
Slika 9: Starostna struktura odvzema prašičev	38
Slika 10: Starostna struktura odvzema svinj.....	38
Slika 11: Z žično ograjo slabo ograjena koruzna njiva, v katero je vdrl divji prašič	49
Slika 12: Razriti travnik po divjem prašiču v lovišču Grgar	52
Slika 13: Škoda na sadnem drevju po divjem prašiču v lovišču Sabotin	53
Slika 14: Škoda na koruzi po divjem prašiču v lovišču Grgar	53
Slika 15 Delež škode po divjem prašiču in ostalih vrstah divjadi v obdobju od 2001 do 2006	55
Slika 16: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v centralnem delu območja.....	56

Slika 17: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v obrobnem delu območja.....	57
Slika 18: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v celotnem območju..	57
Slika 19: Delež izplačane škode po vrstah kulture za obdobje od 2001 do 2006.....	58
Slika 20: Prostorski prikaz izplačane škode za obdobje od leta 2004-2006.....	60
Slika 21: Prostorski prikaz odstrela divjega prašiča za obdobje od leta 2004-2006	62

KAZALO PRILOG

PRILOGA A - DEFINICIJE POSAMEZNIH RAZREDOV RABE ZEMLJIŠČ

PRILOGA B – ANKETNA VPRAŠANJA

PRILOGA C – SATELITSKI POSNETEK

PRILOGA Č – MREŽA KVADRANTOV

1 UVOD

Človek je skozi zgodovino vedno vplival na divjad, od pračloveka, ki je bil lovec in nabiralec plodov, pa vse do današnjega sodobnega človeka. Včasih se je podrejal naravnim zakonitostim. Sodobni način življenja pa temelji na spreminjanju okolja in narave ter podrejanju naravnih zakonitosti človeku. Takšen način življenja vpliva na živalstvo, rastlinstvo in njihovo naravno okolje. Povzroča izumiranje vrst, nekaterim vrstam pa ponuja boljše pogoje za življenje in razmnoževanje, kar lahko privede do prevelike namnožitve vrste in s tem do presežene nosilne zmogljivosti okolja.

Divji prašič (*Sus scrofa L.*) spada med živalske vrste, ki so se zelo dobro prilagodile spremembam v okolju in povzročajo velike škode v kmetijskem prostoru. Prav zaradi škod je bila v času vladavine Marije Terezije sprejeta odredba, da je potrebno prostoživeče divje prašiče pobiti. Tako je bil v Sloveniji že skoraj iztrebljen, pa se je vseeno uspešno ponovno namnožil in je sedaj ena najpogostejših lovnih divjadi. Na hitro naraščanje populacije vplivajo predvsem dobri prehranski in bivalni pogoji, pa tudi to, da praktično nima naravnih sovražnikov. Ob preveliki številčnosti mu je nevaren samo razvoj bolezni.

Zelo pomembno je pravilno načrtovanje in gospodarjenje z divjim prašičem, saj mora človek zaradi neravnovesja v naravi poskrbeti za regulacijo številčnosti, primerno spolno in starostno strukturo ter za zdravo in vitalno populacijo. Da bi se to uresničilo, je pomemben pravilen odstrel, ki potrebuje spretnega lovca z veliko znanja, saj je lov na divjega prašiča zelo zahteven. Potrebno je tudi vzdrževanje primerne habitata v gozdu, stran od kmetijskih površin, tako bodo v kmetijskem prostoru čim manjše škode.

Včasih se je z divjim prašičem in nekaterimi drugimi vrstami divjadi gospodarilo bazensko, načrti so zajemali celotno populacijo, ne glede na mejo takratnih lovsko gojitvenih območij. Z uvedbo lovsko upravljavskih območij pa se načrtuje gospodarjenje samo znotraj upravljavskih območij, kar lahko del populacije izolira.

Diplomska naloga bo zajela področje zahodne Slovenije, kjer je številčnost divjega prašiča največja, tako imenovani bazen divjega prašiča. V nekaterih loviščih je postal letni odstrel tako velik, da ga je že fizično težko realizirati. Posledica tega pa so zelo velike škode na kmetijskih površinah.

2 NAMEN NALOGE

Divji prašič in človek sta bila že od nekdaj v konfliktu. Zaradi načina prehranjevanja je bil človeku konkurent in škodljivec, tako je bil v njegovi bližini nezaželen živalska vrsta. V kmetijskem prostoru je zaradi velikih škod, ki jih povzročata, nezaželen še danes. Ker pa je zelo zanimiva lovna divjad, imajo lovske organizacije velik interes ohranjanja njene visoke številčnosti. Danes je, ob velikem številu pred izumrtjem ogroženih vrst, divji prašič pomemben tudi z vidika biološke pestrosti in se nanj ne gleda samo kot na škodljivca. Obravnavani bazen divjega prašiča v zahodni Sloveniji ima, poleg GL Medved v Kočevskem rogu in Goričkega na meji z Madžarsko, največjo gostoto divjega prašiča v Sloveniji.

Namen naloge je prikazati spremembe v družbenem in naravnem okolju obravnavanega območja ter vpliv teh sprememb na populacijo divjega prašiča. Predstavili bomo tudi preteklo gospodarjenje z divjim prašičem in reševanje problematike škode po divjem prašiču.

Z višino odstrela želimo prikazati spreminjanje številčnosti divjega prašiča od 1951 do 2006 ter prikazati odstrel po spolu in starostni strukturi od 1996 do 2006.

Bolj bo poudarjena analiza škod za obdobje od 2001 do 2006. Prikazali bomo deleže izplačane škode po vrstah divjadi in deleže škode, povzročene po divjem prašiču za posamezne kulture. Prostorsko bomo prikazali višino izplačane škode in višino odstrela za obdobje od 2004 do 2006. Naredili bomo prostorsko primerjavo odstrela s škodami.

Opravljen bo tudi anketa s predstavniki lovskih družin o škodi v kmetijskem prostoru in o krmljenju divjega prašiča. Z njo želimo prikazati dejansko stanje pri ocenjevanju škode v kmetijskem prostoru in krmljenje.

3 METODE DELA

Najprej je bilo potrebno preštudirati literaturo, to je strokovna dela, ki obravnavajo divjega prašiča, priročnike in strokovne članke v revijah na temo diplomskega dela.

Podatki o drevesni sestavi so bili izbrani za posamezne odseke gozdnogospodarske enote, nato so bili pretvorjeni na območje posameznih lovskih družin. Nadaljnja statistična obdelava v okolju računalniškega programa Excel 2003 je pomenila smiselno oblikovanje drevesnih vrst v skupine in izločitev posameznih drevesnih vrst plodonosnega drevja ter izračun deležev (Leban, 2001).

Potrebno je bilo sistematično zbiranje podatkov o zahodni Sloveniji, številu prebivalcev, odvzemu divjega prašiča in izplačani škodi po divjadi za posamezna lovišča.

Podatki o prebivalcih so zbrani iz popisov prebivalstva za posamezna naselja. V raziskavo so vključena naselja, ki so znotraj meja posameznih lovišč, ki jih diplomsko delo obravnava. Zbrani podatki so statistično analizirani in pretvorjeni v preglednice (Popisi prebivalstva, 1953-2002).

Podatki odvzema in podatki o škodi ter izplačani škodi so bili pridobljeni s terenskim delom. Podatke odvzema se je zbralo od biološkega leta 1951/52 do leta 2006. Podrobnejše podatke o načrtovanem odvzemu po spolni in starostni strukturi in realiziranemu odvzemu po spolni in starostni strukturi pa od biološkega leta 1997/98 do leta 2006. Potreben je bil natančen pregled arhiva ZLD Gorica in lovskih družin (Semenič, 2007 in Arhivi lovskih ..., 2006).

Posamezne izplačane škode smo pridobili iz zapisnikov o ocenitvi škode po divjadi od leta 2001 do 2006. Mesta posameznega škodnega primera se je določilo na osnovi kart z vrisanimi kilometrskimi kvadranti in pripadajočim šifrantom. Podatki so tako prostorsko opredeljeni z kilometrsko natančnostjo (Jerina, 2006b in Arhivi lovskih ..., 2006) (Priloga Č).

Zbrane podatke o odvzemu in izplačani škodi je bilo treba analizirati v okolju računalniškega programa Excel 2003 in izdelati grafe in preglednice. Iz prostorsko

opredeljenih podatkov po kilometrskih kvadrantih se je v programu ArcView izdelalo karti odvzema in izplačane škode.

Na anketna vprašanja o škodah v kmetijskem prostoru in krmljenju so odgovarjali predstavniki lovskih družin obravnavanega območja. Število anketiranih je bilo 11, kolikor je lovišč v obravnavanem območju. Rezultati ankete so podani opisno.

4 DIVJI PRAŠIČ (*Sus scrofa L.*)

Prvi predstavniki divjega prašiča so se pojavili že v terciarju pred približno 60 milijoni let. Mnoge druge takratne živalske vrste so že izumrle, ali pa so se med spremembami na zemlji temeljito spremenile. Pri divjem prašiču so ostale osnovne anatomske značilnosti skoraj nespremenjene, kar potrjuje njegovo izredno življenjsko prilagoditev v preteklosti in tudi danes, saj je prostorsko in številčno zelo razširjen. Tako ga ne uvrščamo med ogrožene živalske vrste. Je daljni prednik domačega prašiča in se z njim tudi uspešno križa (Krže, 1982) (Slika 1).

Slika 1: Divji prašič (foto:R. Širok)

4.1 SISTEMATIKA

Švedski znanstvenik Karl Linné je v 18. stoletju uvedel dvojno latinsko poimenovanje vrst in je številne rastlinske in živalske vrste razvrstil v pregleden znanstveni sistem. Tako je 1758 dal divjemu prašiču še danes veljavno znanstveno ime *Sus scrofa* Linnaeus, 1758 (Jurc, 2005) (Preglednica št. 1).

Preglednica št. 1: Sistematika divjega prašiča (Jurc, 2005)

Sistem	Slovensko ime	Latinsko ime
Poddeblo	vretenčarji	Vertebrata
Razred	sesalci	Mammalia
Red	sodoprsti kopitarji	Arctiodactyla
Podred	neprežvekovalci	Suiformes (Nonruminantia)
Družina	prašiči ali svinje	Suidae
Rod	divji prašiči	<i>Sus</i>
Vrsta	divji prašič ali divja svinja	<i>Sus scrofa</i> Linnaeus, 1758

4.2 ZGODOVINA DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI

O številnih divjih prašičih pri nas v 17. stoletju poroča Valvazor v Slavi vojvodine Kranjske. Divje prašiče so videvali ob Cerkniškem jezeru, v okolici Senožeč, Hrušice, Kamniške Bistrice, na Krimu, v gozdovih na Dolenjskem in v osrednji Kranjski (Erhatic Širnik, 2005a).

Marija Terezija je leta 1770 podpisala odredbo o obveznem pokončevanju divjih prašičev, kar je privedlo skoraj do iztrebitve te divjadi v slovenskem prostoru (Erhatic Širnik, 2005c). K nam so prihajali posamezni divji prašiči s hrvaške strani, kjer jim jih ni nikoli uspelo povsem zatreti. Lovci so včasih tudi kakšnega uplenili, vendar je bila to prava redkost. Časopis Marburger Zeitung je pisal, da so lovci uplenili divjega prašiča 30. januarja 1888 v bližini Slovenske Bistrice ter leta 1907 na Pohorju. Na Kranjskem so ga ustrelili leta 1900. V letih 1910, 1911, 1912 je bil odstreljen po en prašič na leto (Erhatic Širnik, 2005a).

Sedanja populacija divjega prašiča naj bi izhajala z Gorjancev, kjer je 1913 graščak Herman Goriany dal postaviti oboro. V Ulmu je kupil svinjo s štirimi mladiči, ker pa obora še ni bila končana, ko je pošiljka prispela, je svinja pobegnila. Pridružila se je merjascu, ki naj bi prišel s Hrvaške, in v letu 1914 povrgla devet mladičev. Leta 1915 so iz obore pobegnili še ostali prašiči. Ob koncu prve svetovne vojne so se divji prašiči razširili v kočevske gozdove, nato pa postopoma po preostali Sloveniji (Kastelec, 2006).

Iz zahodne Slovenije so o posameznih prašičih poročali pred 2. svetovno vojno, prvega prašiča so poginulega našli leta 1937 v grapi potoka nad Kobaridom.

Tudi v obdobju med obema vojnama je divji prašič veljal za škodljivca, za katerega so upleniteljem izplačevali nagrade. Šele v povojnem času, leta 1957, je dobil večjo zaščito s prepovedjo odstrela vodečih svinj in mladičev od 1. marca do 15. julija (Erhatic Širnik, 2005b).

4.3 TELESNE ZNAČILNOSTI

Če primerjamo divjega prašiča z domačim, vidimo, da je divji bolj porasel s ščetinami, je ožji, vitkejši, višji, ima izrazito klinasto glavo, pokončna ušesa in dolge noge. Te značilnosti so dobro vidne, ko je žival v poletni dlaki, ki je redkejša. Zimska dlaka ga naredi debelejšega, saj je daljša in gostejša in mu, poleg podkožnega sala, služi kot toplotni izolator. Barvo je težko opisati, saj imajo živali lahko različne odtenke barve, od rumenkaste do rjavkaste in temnejše, skoraj črne. Barva je odvisna tudi od starosti osebkov, tako so mladiči ob rojstvu po hrbtu in bokih rjavkasto rumeni s svetlo rjavimi in temno rjavimi podolžnimi progami. Ob jesenski menjavi dlake postanejo enobarvni, kot starejši prašiči, vendar z rjavkastim podtonom na bokih. Oblika glave in dolg rilec pomagata prašiču pri ritju. Rilec je zelo mišičast, spodnja čeljust pa zelo gibljiva in ojačana, kar mu daje veliko moč. Ima močno zobovje, tipično za vsejeda, s katerim lahko melje raznovrstno hrano ali zgrabi živ plen. Posebno pri merjascu so podočniki, imenovani čekani, zelo razviti in lahko služijo tudi kot učinkovito in nevarno orožje. Imajo zelo zmogljiv želodec, ki jim omogoča ob obroku pospraviti velike količine hrane. Ob tem jim hitro narašča teža in se kopiči tolšča. Je sodoprsti kopitar, na vsaki nogi ima štiri prste, na katerih so parklji. Prednja dva sta močna in dobro razvita, zadnja pa zakrnela. Spol lahko ločimo po velikosti čekanov, ki so pri merjascu večji. Ta ima spolovilo na trebuhu obraščeno z dolgimi ščetinami, kar je prepoznavni znak tudi za ocenjevanje spola v naravi. Svinja ima običajno v dveh vrstah 10 seskov, od katerih je 8 aktivnih. Največ ima 14 seskov.

Divji prašič ima tudi dobro razvita čutila. Najbolj je razvit voh, kar se kaže pri iskanju hrane, odkrivanju raznih plodov, gomoljev in živalskih beljakovin pod listjem in v zemlji.

Dobro razlikuje vonj različnih ljudi (glede na svoje izkušnje jih ločuje na nevarne in nenevarne), zato je potrebno pri lovu upoštevati tudi smer vetra. Naslednji dobro razvit čut je sluh. Posebno starejše živali z več izkušnjami, ne samo da zaznajo že zelo majhne šume, ampak jih tudi prepoznajo in vrednotijo, povežejo jih s stopnjo nevarnosti, kar lahko vpliva na obnašanje živali (Krže, 1982).

Včasih je veljalo, da imajo divji prašiči slabo razvit vid, da so kratkovidni in se jim slika sploh ne izostri. Novejše ugotovitve strokovnjakov pa kažejo, da vidijo boljše, saj je znano že s pogonov, da hitro bežijo, pri tem pa je potrebno dobro in pravočasno zaznavanje okolja in ovir vsaj na srednji razdalji. Potrebne pa bodo še dodatne raziskave, saj so nekateri anatomske in fiziološke podatki še nepopolni, pa tudi raziskave vedenjskih vzorcev, zlasti tistih, pri katerih je vid najpomembnejši. Takrat bomo lahko neprotislovno govorili o zmogljivosti vida divjega prašiča. Nedvomno pa velja, da sta najpomembnejši čutili te živali voh in sluh (Krže, 2005a).

4.4 ŽIVLJENJSKE LASTNOSTI

Za učinkovito gospodarjenje z divjim prašičem je potrebno poznavanje nekaterih osnovnih vedenjskih lastnosti, ki so prilagojene posameznim letnim časom. Nekatere lastnosti so lahko prirojene (nagonske), druge pa priučene. V mnogih primerih se nagonske in priučene lastnosti med seboj prepletajo in dopolnjujejo. Tako na primer pujske kmalu po rojstvu nagonsko išče seske, včasih tudi na napačnem mestu. Po uspešnih in neuspešnih poskusih si pridobi izkušnje in seske najde hitreje. Prav tako pripravi svinja pred kotitvijo gnezdo nagonsko, ne da bi se prej naučila (Krže, 1982).

Divji prašič je socialno visoko organizirana živalska vrsta. Konec marca ali v začetku aprila se več družin združi v skupnost (trope), ki jo sestavljajo svinje z mladiči, lanščakinje in lanščaki. V tropih ni merjascev, ti živijo samotarsko in se tropu priključijo, ko je čas paritve (bukanja). Prirojeni spolni nagon vodi odraslega merjasca v spopad s tekmeči za naklonjenost svinj. V tropu vlada stroga hierarhija. Vodi ga najbolj izkušena svinja vodnica, dokler je plodna in ima mladiče. Nenadna izguba svinje vodnice povzroči razbitje tropa, živali pa se lahko s tega predela tudi izselijo. Ozimci so telesno močnejši od sovrstnic in zato v nadrejenem položaju v tropu. To pa se spremeni, ko so stari približno

eno leto in so tik pred prehodom med lanščake. Njihov socialni položaj se zaradi razlike v spolu spremeni in postanejo svojim sestram podrejeni. Agresivnost se stopnjuje, dokler niso lanščaki stari 15 do 18 mesecev. Takrat morajo trop zapustiti, posamično ali v družbi sovrstnikov, in si poiskati novo bivalno okolje. Prepotujejo lahko nekaj 10 km, pa tudi več kot 100 km. S tem je preprečen incest znotraj tropa (Krže, 2006). Velikost tropa je odvisna predvsem od ponudbe hrane in je v naših razmerah od 10 do 30 živali. Če plodonosno drevje dobro obrodi in je ponudba hrane velika, lahko tropi zajemajo tudi do 50 živali (Krže, 1982).

Divji prašiči se radi kalužijo v stoječi vodi z veliko blata. To jim pomaga pri odstranjevanju kožnih zajedavcev, predvsem klopov. Po kaluženju uporabljajo drevesna debela za čohanje (Slika 2).

Slika 2: Kaluža divjih prašičev (foto:R. Širok)

Raziskava, ki so jo naredili v Nemčiji v okrog 3000 ha velikem gozdnem kompleksu, ki ga omejujeta mesto Berlin in bližnje jezero, potrjuje inteligenco in izjemno hitro prilagoditev divjih prašičev spremembam v okolju. V tem kompleksu je bila številčnost divjega prašiča zelo velika, in sicer 24 živali na 100 ha. Gozd pa je bil tudi zelo obremenjen z rekreativno vlogo, tako da so bili statistično na vsak hektar sočasno trije obiskovalci. Velik je bil tudi, pritisk z lovom, kar je prašiče prisililo na aktivnost ponoči, podnevi pa so ležali v goščavi le nekaj metrov od poti, pa vendar so jih ljudje le redko videvali. Razmeram so se prilagodili tako dobro, da so znali ločiti med nevarnimi in nenevarnimi obiskovalci. S

telemetrijskim spremljanjem so ugotovili, da je bila vzdržnostna razdalja in dolžina teka ob srečanju s človekom zelo kratka, redko več kot 30 metrov. Na 15 metrov so človeka spustili v 40% primerov, na 5 metrov v 10% in na vsega 1 meter v 15% primerov. Podatki veljajo za prašiče v mirovanju na ležišču. V večjih in rekreativno manj obremenjenih predelih je vzdržnostna razdalja in dolžina bega daljša (Georgii in Dinter 1991, cit. po Krže, 2006).

4.5 RAZMNOŽEVANJE

Pri divjem prašiču se parjenje imenuje bukanje. Spolno zrelost dosežeta oba spola med sedmim in desetim mesecem starosti. Začetek bukanja je odvisen predvsem od prehrabnih razmer - letnega gozdnega obroda plodov. Novembra, decembra in januarja je oplojenih večina svinj. V stabilnih tropih sonaravnih populacij je značilno časovno usklajeno bukanje in traja dva tedna. Najprej se buka svinja vodnica, po nekaj dneh pa še ostale spolno zrele svinje. Domnevno naj bi v stabilnih tropih stara izkušena svinja vodnica preprečila bukanje ozimk in tako s svojo vedenjsko agresivnostjo vplivala na prirastek. Z novejšo raziskavo v Nemčiji so ugotovili veliko rodnost ozimk, ki naj bi bile spolno dozorele v 8-9 mesecu starosti s težo okrog 30 kg. Kar neverjetnih 85% ozimk naj bi polegalo in nosilo povprečno 5,6 zarodka (Mehle, 2006). Po teh ugotovitvah lahko sklepamo, da je v naravi zelo majhno število starejših svinj vodnic (4 leta in več) in da je porušena socialna struktura.

Merjasci se približajo tropu, ko so svinje v predspolnem žaru. Takrat so zelo vznemirjeni, se skoraj nič ne hranijo in lahko shujšajo tudi za tretjino. Posebno starejši merjasci se zelo slinijo in s slino označujejo paritveno območje, čohališča in izborjene svinje. Zaskok si omogoči najmočnejši zrel merjasec, ki je v paritvenem rivalstvu z drugimi merjasci. Ker mnogokrat starejših zrelih merjascev primanjkuje, se svinje pariyo tudi z mlajšimi merjasci, lanščaki ali celo sovrstniki. Spolni žar traja največ dva dni, v tem času se zaskok večkrat ponovi. Vsak zaskok traja 5 minut. Če svinja v tem času ni oplojena, se ponovno pari čez približno tri tedne. Ravno tako se še enkrat pari svinja, ki je svoje mladiče izgubila. Nekatero starejšo svinjo lahko ob dobrem gozdnem obrodu polegajo tudi dvakrat letno. Prav tako je od gozdnega obroda in telesne razvitosti odvisno število mladičev. Svinja,

stara nad 3 leta, polega od 6-8 pujskov, dvoletna 3-6, lanščakinja od 1-4 (Krže, 1982, 2007).

Od bukanja do kotitve traja najmanj 108 in največ 120 dni, povprečno okrog 115 dni. Večina svinj polega v marcu in aprilu. Vse pogosteje pa tudi pozneje, večinoma lanščakinje. Nekaj dni pred poleganjem svinja zapusti trop in napravi za kotitev iz vejevja, suhe trave, listja in praproti gnezdo, ki je lahko tudi zaprto in brani pujske pred neugodnimi vremenskimi razmerami. Med poleganjem svinja stoji, ali pa leži na boku, porod traja nekaj ur. Pravkar rojeni pujski tehtajo od 400 do 1000 gramov, že sesajo, vidijo in so odlakani v varovalno pisano barvo (Krže, 2005b). Praviloma ima svinja 10 seskov, od tega sta dva slabo razvita, skoraj zakrnela. Število aktivnih seskov je pri posamezni svinji enako številu pujskov, ostali seski, ki niso sesani, se v 12 urah po porodu posušijo. Če se skoti preveliko število pujskov, nadštevilčni v nekaj dneh poginejo. V suhem vremenu svinja odpelje pujske iz gnezda že po nekaj dneh, če pa je vreme mokro in hladno, po nekaj tednih. V prvih tednih je sesanje časovno neuskklajeno, kasneje pa lahko doji v tropu tudi več svinj hkrati, tako da postane čas dojenja socialno pogojen. Pujski sesajo do starosti 3 ali 4 mesecev, sami pa začno pobirati hrano že v starosti 10 ali 14 dni. Divja svinja je do mladičev zelo zaščitniška in se lahko do raznih vsiljivcev odzove napadalno (Krže, 1982).

4.6 PREHRANA

Divji prašič je vsejeda žival (omnivor), prehransko zelo prilagodljiva, kar vpliva na hitro povečevanje številčnosti te divjadi in širjenje na področja, kjer je prej ni bilo. Opravljenih je bilo veliko raziskav prehranjevanja, ki so pokazale raznolike rezultate. V različnih okoljih prevladuje različna vrsta hrane, ki je odvisna od letnega časa, zastopanosti oziroma dostopnosti hrane, vremena in še od drugih vplivov. V povprečju prevladuje rastlinska hrana, več kot 90%. Domači kostanj in želod sta za divjega prašiča najbolj priljubljena hrana, prav tako žir. V času obroda domačega kostanja ostajajo s koruzo založena krmišča nedotaknjena. Poleg plodov gozdnega drevja so pogosta prehrana prašičem tudi podzemni deli rastlin, do katerih pridejo z ritjem. To so korenine, gomolji, čebulice. Použijejo tudi veliko trav in detelj, podobno kot prežvekovalci, in obirajo jagode, robidnice, maline in grozdje. Po tleh pogosto pobirajo tudi drugo sadje, kar dosežejo, potrgajo z drevesa. Od

kmetijskih rastlin imajo najraje stročnice in gomoljnice, sledijo žita. Najbolj pogosta so koroza, pšenica in oves (Krže, 1982).

V prehrani divjega prašiča so pomembne tudi živalske beljakovine. Divji prašič ni aktivni lovec, ampak pobiralec. Ne izogne pa se nemočnemu mladiču srnjadi ali katere druge vrste divjadi, posebno bolnim, oslabelem in ranjenim živalim. Prav tako riže za mišjimi gnezdi, žuželkami in ličinkami. Ob veliki gradaciji žuželk lahko te zastopajo velik delež v njegovi prehrani. Raziskava na področju, ki so ga močno ogrožali gozdni škodljivci, je pokazala, da je delež živalske hrane znašal 89%, rastlinske pa le 11% (Krže, 1982). Za nekatere vrste je divji prašič lahko pomemben regulator številčnosti. Pomembno vlogo na njegovem jedilniku ima tudi mrhovina (poginula divjad, tudi sovrstniki). Znano je, da prašiči včasih pred lovci dobijo zvečer zastreljeno divjad, od katere zjutraj ostanejo samo koža in kosti (Slika 3).

Slika 3: Ostanki zastreljenega in od divjih prašičev raztrganega damjaka (foto:R. Širok)

Del živalske prehrane sestavljajo tudi mladi ptiči, jajca ptic, ki gnezdijo na tleh, razni plazilci, polži in deževniki. Domnevno naj bi divji prašič vplival na zmanjševanje števila ruševca in velikega petelina.

S prehransko ponudbo je tesno povezan selitveni nagon, število živali v tropu ter velikost bivalnega območja. Tako se konec poletja prašiči preselijo v nižje predele, kjer dozorevajo sadeži sadnega drevja, ki so takrat glavni del zaužite prehrane. Jeseni pa se premaknejo na

območja z veliko kostanja ter v hrastove in bukove gozdove. Povečana potreba po živalskih beljakovinah se pojavlja v dveh obdobjih. Prvo je septembra, drugo pa spomladi, kar povezujejo z značilnostmi v letnem fiziološkem ciklusu divjega prašiča, kot so menjava dlake, priprava na paritev ipd.

Največji vpliv na okolje predstavlja ritje. Dnevno lahko prašič pregleda okrog 120 m² tal. Z ritjem do 30 cm in več povečuje zračnost in vlažnost tal ter pospešuje humifikacijo. S tem se ustvarijo boljši pogoji za kaljivost semen gozdnega drevja, z ritjem na travnikih in sajenih površinah pa povzroča velike škode (Krže, 1982).

4.7 HABITAT DIVJEGA PRAŠIČA V SLOVENIJI

Divji prašič je razširjen že skoraj po celotni Sloveniji, njegova največja koncentracija pa je na posameznih lokalnih področjih. Eno takih področij je tudi obravnavani bazen divjega prašiča v zahodni Sloveniji.

Bivalni okoliš divjega prašiča je podrejen predvsem prehranskim razmeram in varnostnemu kritju. Znaša od nekaj 100 do nekaj 1000 ha, odvisno od ponudbe hrane (Krže, 2006).

Novejša raziskava o vplivu okoljskih dejavnikov na prostorsko razporeditev divjega prašiča v Sloveniji podaja naslednje rezultate. Največja verjetnost, da divji prašič uporablja nek prostor, je bližina krmišč. Z oddaljenostjo od krmišč se verjetnost strmo zmanjšuje. Ta podatek pa je obremenjen z določeno sistematično napako, saj je bila raziskava narejena na prostorsko opredeljenih podatkih o uplenjenih divjih prašičih, večina jih je bila zaradi načina izvajanja lova uplenjenih na krmiščih. Domnevno pa imajo kljub temu krmišča velik vpliv na zadrževanje prašiča na določenem lokalnem prostoru.

Drugi najbolj vpliven dejavnik so klimatske razmere. Naraščanje povprečne letne temperature zraka vpliva na večjo prisotnost divjega prašiča, manjša je z naraščanjem celoletne količine padavin, šibko se povečuje z jakostjo sončnega obsevanja. Tako lahko to živalsko vrsto označimo kot toploljubno.

Na prostorsko razporeditev divjega prašiča odločilno vplivata zgradba krajine in notranja zgradba gozda. S povečevanjem deleža neporaslih površin ter travnikov in zamočvirjenih zemljišč se verjetnost uporabe prostora manjša. Poveča pa se z večanjem mešane kmetijsko-gozdne rabe tal in površin v zaraščanju. Primernost habitata za divjega prašiča se povečuje tudi v odraslem gozdu, pri stopnji gozdnatosti od 75-80% in zaplatah gozda, večjih od 40 km². V mlajših razvojnih fazah gozda se primernost poselitve znižuje. Tako so za divjega prašiča tudi bolj primerni listnati gozdovi, iglasti pa manj. Starejši listnati gozdovi dajejo obrod, ki je divjim prašičem temelj prehranjevanja, ter kritje (Jerina, 2006a).

5 OPIS OBMOČJA

5.1 PROSTORSKA OPREDELITEV

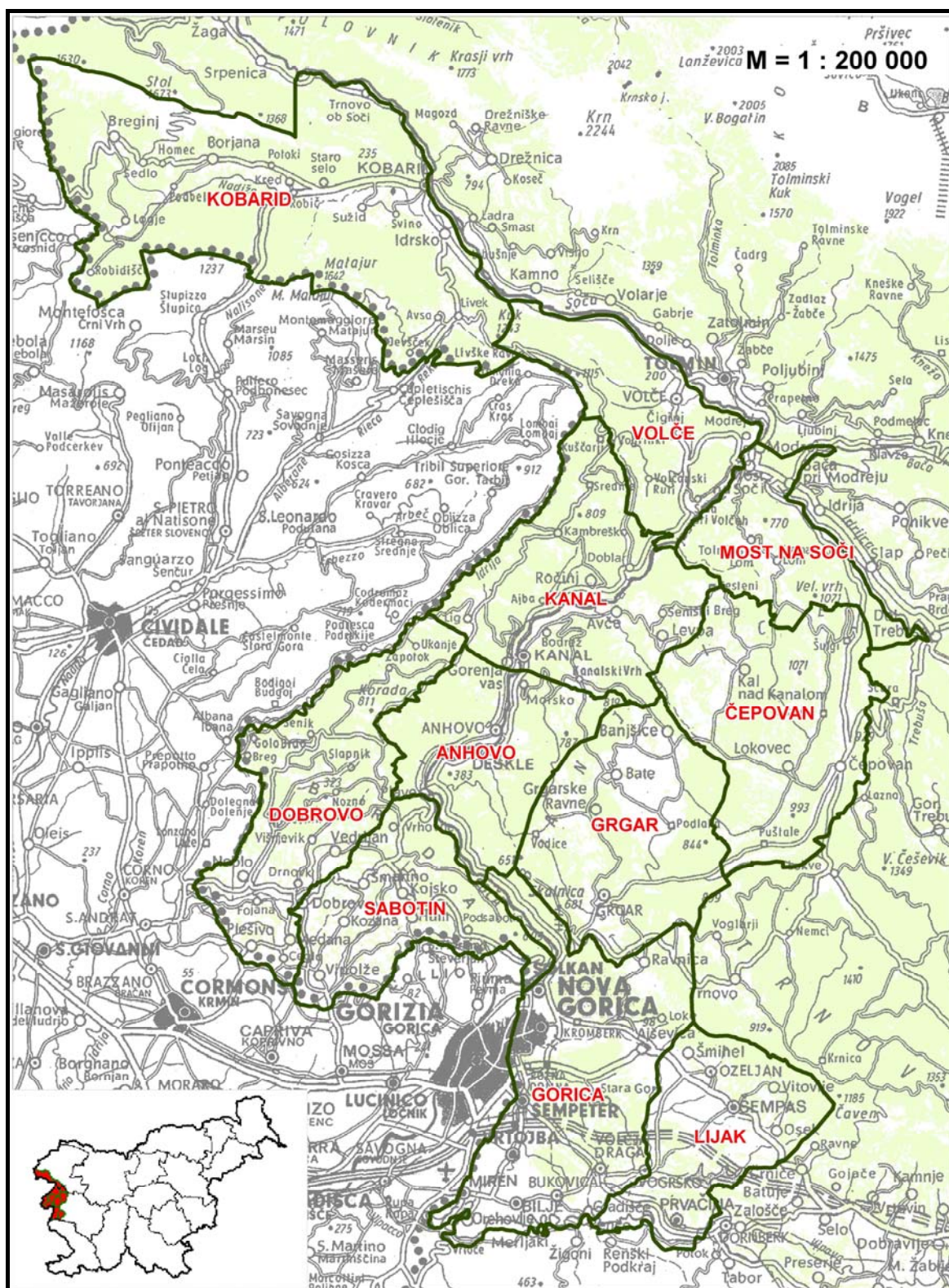
Območje raziskave je 11 lovišč v zahodnem delu Slovenije, kjer je gostota divjega prašiča največja. To območje se imenuje bazen divjega prašiča in spada v Zahodno visokokraško in Triglavsko lovsko upravljavsko območje. V Zahodno visokokraško LUO spadajo naslednja lovišča: Kanal, Anhovo, Dobrovo, Sabotin, Grgar, Gorica, Lijak, Čepovan, Most na Soči. V južni del Triglavskega LUO pa spadata lovišči Volče in Kobarid. Gozdnogospodarsko območje, v katero spadajo lovišča, pa je Tolminsko gozdnogospodarsko območje (Dolgoročna načrta za 11. in 12. ..., 2006).

Bazen divjega prašiča bomo zaradi različne višine odstrela in izplačane škode razdelili na dva dela, in sicer na centralni in obrobni del (Preglednica št. 2, Slika 4).

Preglednica št. 2: Lovišča obravnavanega območja (vir: Dolgoročna načrta za 11. in 12. ..., 2006)

Šifra stara	Šifra nova	Lovišče	Območje	Lovna površina	Skupna površina	Delež gozda
207	1201	Kanal	centralno	5849	6027	80%
203	1203	Dobrovo	centralno	5282	5454	62%
214	1204	Sabotin	centralno	3841	4022	53%
206	1205	Anhovo	centralno	3983	4239	82%
212	1206	Grgar	centralno	5478	5596	66%
		Skupaj	centralno	24433	25338	69%
210	1209	Gorica	obrobno	5961	7091	48%
211	1210	Lijak	obrobno	3704	3943	41%
208	1207	Čepovan	obrobno	5998	6134	75%
367	1202	Most na Soči	obrobno	2891	2976	73%
354	1110	Volče	obrobno	3744	3860	76%
357	1107	Kobarid	obrobno	11572	11798	72%
		Skupaj	obrobno	33870	35802	65%
		Skupaj	cen+obr	58303	61140	67%

Širok R. Divji prašič (*Sus scrofa L.*) v zahodni Sloveniji s poudarkom na škodi v kmetijskem prostoru
Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za gozd. in obn. gozdne vire, 2007

Slika 4: Območje raziskave (Leban, 2006a)

5.2 ZAHODNO VISOKOKRAŠKO IN TRIGLAVSKO LUO

Obe lovsko upravljavski območji, zahodno visokokraško in triglavsko, sta bili ustanovljeni leta 2004, ko je bil sprejet nov Zakon o divjadi in lovstvu. Novi zakon je določil tudi spremembe na področju načrtovanja. Odlok o lovsko upravljavskih območjih v Republiki Sloveniji in njihovih mejah je omogočil oblikovanje novih lovsko upravljavskih območij, ki so nadomestila nekdanja lovsko gojitvena območja. Večina novega Zahodno visokokraškega LUO se pokriva z bivšim Soškim in Idrijskim lovskogojitvenim območjem (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006). Triglavsko LUO pa se v večini pokriva z bivšim Triglavskim LGO, delno pa z bivšim Soškim in Idrijskim LGO (Dolgoročni načrt za 11. ..., 2006).

Zahodno visokokraško LUO meji na severu s Triglavskim in Gorenjskim LUO, na vzhodu z Notranjskim LUO, na jugu s Primorskim LUO. Na zahodu poteka do državne meje z Italijo. V Zahodno visokokraškem LUO je 31 lovišč lovskih družin (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006).

Triglavsko LUO meji na severnem in vzhodnem delu na Gorenjsko LUO, na južnem delu na Zahodno visokokraško LUO, na zahodu pa ga omejuje državna meja z Italijo. Sestavljeno je iz 14 lovišč lovskih družin (Dolgoročni načrt za 11. ..., 2006).

5.3 DELITEV OBMOČJA NA FITOGEOGRAFSKE REGIJE

Fitogeografske regije kažejo na različne naravne in družbene razmere posameznega področja. Za alpsko regijo je značilna visokogorska alpska pokrajina z velikimi višinskimi razlikami, strmimi, s pobočji, ki niso odprta s cestami. Na pobočjih je velik delež varovalnih gozdov, zelo malo je obdelovalnih površin (Leban, 1998). Prevladuje kontinentalna klima, količina padavin je 3000-3500 mm (Gozdnogospodarski načrt ..., 2003). V alpsko regijo spadajo lovišča: Kobarid, Volče, Most na Soči, ter del Čepovana. Dinarska regija zajema območje Banjške planote. Ima značaj hribovitega, planotastega sredogorskega sveta, z zaobljenimi vrhovi (Leban, 1998). Količina padavin je 2500-3000 mm (Gozdnogospodarski načrt ..., 2003). V dinarsko regijo spada še preostali del lovišča Čepovan, lovišči Grgar, Anhovo ter del Kanala. Za submediteransko regijo srednjega

Posočja, spodnje Vipavske doline in Goriških brd je značilna manjša nadmorska višina z ravninskimi predeli in nižjimi griči (Leban, 1998). Količina padavin je 1400-1800 mm (Gozdnogospodarski načrt ..., 2003). V submediteransko regijo spadajo lovišča: Lijak, Gorica, Sabotin, Dobrovo ter del Kanala (Leban, 1998).

5.4 ZGODOVINSKE SPREMEMBE

5.4.1 Spreminjanje rabe zemljišč v obdobju od 1940 do 2001

Spreminjanje rabe zemljišč je v spodnji tabeli prikazano po gozdnogospodarskih enotah, ki zajemajo obravnavano območje. Zaradi različnega poteka mej GGE in mej lovišč, zajemajo GGE nekoliko večjo površino, kot je površina obravnavanega območja, zato so tudi manjša odstopanja deležev posameznih zemljiških kultur. Kljub temu je dobro viden trend spreminjanja rabe zemljišč (Preglednica št. 3).

Preglednica št. 3: Spreminjanje rabe zemljišč v obdobju od 1940 do 2001 (Leban, 2007b)

LETO	ZEMLJIŠKA KULTURA	GOSPODARSKA ENOTA						
		Gorica	Brda	Banjšice	Most na Soči	Tolmin	Kobarid	Skupaj
1940	GOZD	21%	27%	23%	52%	47%	46%	36%
	KMETIJSKO	79%	68%	74%	43%	38%	42%	57%
	NEPLODNO	0%	5%	4%	5%	15%	12%	7%
1971	GOZD	37%	36%	33%	50%	40%	33%	35%
	KMETIJSKO	55%	58%	63%	46%	48%	55%	57%
	NEPLODNO	8%	6%	4%	4%	12%	12%	8%
1981	GOZD	39%	51%	50%	63%	48%	44%	44%
	KMETIJSKO	53%	43%	46%	33%	40%	44%	48%
	NEPLODNO	8%	6%	4%	4%	12%	12%	8%
1991	GOZD	41%	57%	60%	64%	58%	48%	49%
	KMETIJSKO	51%	37%	37%	32%	30%	40%	43%
	NEPLODNO	8%	6%	3%	4%	12%	12%	8%
2001	GOZD	42%	56%	62%	65%	56%	59%	58%
	ZARAŠČENO	1%	4%	2%	8%	10%	1%	4%
	KMETIJSKO	49%	33%	32%	24%	21%	29%	31%
	NEPLODNO	9%	6%	4%	4%	12%	11%	8%

Do spreminjanja rabe zemljišč in ponovnega zaraščanja nekdanjih kmetijskih zemljišč je prišlo zaradi socialnih in družbenih sprememb (Leban, 1998).

Gozdnogospodarski enoti Gorica in Brda spadata v submediteransko regijo. V tej regiji so bile kmetijstvu v preteklosti podrejene vse druge dejavnosti, tudi gozdarstvo. Gozd je služil predvsem za vinogradniško kolje ter domačo porabo lesa. Živinoreja je še dodatno vplivala na izkoriščanje gozdov s steljarjenjem in pobiranjem plodov gozdnega drevja za krmo živine. Delež gozda je v GGE Gorica in Brda 1940 znašal 27%, 2001 pa 51% ter 3% površin v zaraščanju. Delež gozda se je povečal predvsem zaradi opuščanja kmetijskih površin (Preglednica št. 3).

V dinarsko regijo spada GGE Banjšice. Delež kmetijskih površin se je v tej GGE zmanjšal s 74% na 31%, predvsem zaradi velikega izseljevanje prebivalstva ter posledično opuščanja kmetijske dejavnosti (Preglednica št. 3).

Ostale GGE, Most na Soči, Tolmin in Kobarid, spadajo v alpsko regijo, v kateri se je delež gozdov od leta 1940 do 1971 zmanjšal za 10%, delež kmetijskih površin pa se je povečal za isti odstotek. Po letu 1971 se je delež gozda začel povečevati in je leta 2001 znašal 60%, delež površin v zaraščanju je bil 5% (Preglednica št. 3).

5.4.2 Prebivalstvo

V preteklosti je bila na tem območju glavna gospodarska panoga živinoreja, ki ji je bil prilagojen način življenja. V višje ležečih predelih v planinah so pasli živino, travnike so kosili za zimsko krmo, njive pa so večinoma služile za domačo oskrbo. Gozd je imel manjši pomen in so ga izkoriščali predvsem za kurjavo in ostalo domačo oskrbo (Leban, 1998).

V večini lovišč je od leta 1953 prisoten upad števila prebivalstva. Rast je prisotna samo v loviščih Gorica in Lijak. Ljudje so se zaradi boljših pogojev za življenje in razvoja industrijskih središč iz odročnih naselij preseljevali v večja industrijska in upravna središča, kjer so bile boljše možnosti za zaposlitev. Največ se jih je preselilo v po 2. svetovni vojni nastalo mesto Nova Gorica, kjer so se takrat razvijali industrijski obrati, ki so potrebovali veliko delovne sile. Rast prebivalstva je potekala tudi v okoliških naseljih Nove Gorice ter v lovišču Lijak, ki že sega v notranjost Vipavske doline. Predvsem v loviščih Grgar in Čepovan je velik odstotek izseljenih, ker v tem predelu ni kakšnega

večjega industrijskega središča in prevladujejo hribovska naselja. Veliko se jih je izselilo tudi z območja od severnega dela Goriških brd, ob meji z Italijo do Breginja na Kobariškem. Povprečna gostota prebivalstva v letu 2002 je bila v centralnem območju le 50 prebivalcev na km², v obrobno pa 123 prebivalcev na km². Povprečje za celotno območje znaša 93 prebivalcev na km² (Preglednica št. 4).

Preglednica št. 4: Spreminjanje števila prebivalcev po loviščih v obdobju 1953-2002 (Popisi prebivalstva 1953-2002)

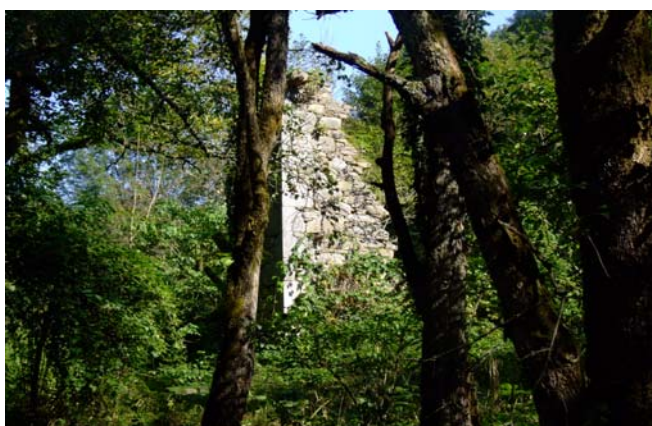
Lovišče	Leto						
	1953	1971	1991	2002	1953-2002		2002
					št.	%	št./km ²
Kanal	3731	3415	3267	2866	-865	-23%	48
Dobrovo	3183	2939	2885	2804	-379	-12%	51
Sabotin	3536	2967	2953	3020	-516	-15%	75
Anhovo	2901	3158	2892	2735	-166	-6%	65
Grgar	2100	1685	1401	1355	-745	-35%	24
Centralno	15451	14164	13398	12780	-2671	-17%	50
Gorica	14532	23725	32703	32414	+17882	+122%	457
Lijak	3784	3749	4045	4213	+429	+11%	110
Čepovan	2520	1654	1205	977	-1543	-61%	16
Most na Soči	1696	1500	1426	1316	-380	-22%	44
Volče	2045	1793	1616	1630	-415	-20%	42
Kobarid	4490	3701	3588	3417	-1073	-24%	29
Obrobno	29067	36122	44583	43967	+14900	+51%	123
Skupaj	44518	50286	57981	56747	+12229	+27%	93

Spodnja preglednica prikazuje industrijska in upravna središča, ki so ob popisu prebivalstva leta 2002 imela več kot 1000 prebivalcev. Leta 1953 so prikazana središča predstavljala 35% prebivalstva obravnavanega območja, od tega je samo Nova Gorica imela 11% vsega prebivalstva. V letu 2002 pa so ta središča predstavljala že 61% prebivalstva obravnavanega območja, od tega Nova Gorica 30%. Delež urbanega prebivalstva se je zelo povečal, podeželsko prebivalstvo pa se je v večini naselij zmanjšalo (Preglednica št. 5).

Preglednica št. 5: Delež prebivalstva v posameznih večjih industrijskih in upravnih središčih ter ostalih ruralnih naseljih v letih 1953 in 2002 (Popis prebivalstva in stanovanj ..., 1975, Popis prebivalstva, gospodinjstev ..., 2002).

Lovišče	Naselje	Leto					
		1953		2002		1953-2002	
		število	%	število	%	število	%
Kanal	Kanal	636	1%	1273	2%	+637	+100%
Anhovo	Deskle	871	2%	1324	2%	+453	+52%
Gorica	Bilje	808	2%	1121	2%	+313	+39%
Gorica	Kromberk	629	1%	1820	3%	+1191	+189%
Gorica	Miren	1109	2%	1498	3%	+389	+35%
Gorica	Nova Gorica	4742	11%	16763	30%	+12021	+254%
Gorica	Rožna dolina	583	1%	1091	2%	+508	+87%
Gorica	Šempeter	1618	4%	3865	7%	+2247	+139%
Gorica	Vrtojba	1645	4%	2404	4%	+759	+46%
Lijak	Prvačina	1095	2%	1169	2%	+74	+7%
Lijak	Šempas	862	2%	1066	2%	+204	+24%
Kobarid	Kobarid	766	2%	1238	2%	+472	+62%
Skupaj		15364	35%	34632	61%	+19268	+125%
Ostala naselja		29154	65%	22115	39%	-7039	-24%
Skupaj		44518	100%	56747	100%	12229	+27%

Posledice izseljevanja prebivalstva so najbolj vidne v nekaterih zaselkih odročnih naselij, ki so popolnoma prazni in kažejo žalostno podobo podirajočih se stavb in zaraščenosti nekdanj obdelovalnih površin (Slika 5). Prav take površine, z velikim deležem zapuščenega sadnega drevja ter različnih vrst plodonosnega drevja, nudijo divjemu prašiču najbolj primeren habitat za življenje in razmnoževanje.

Slika 5: Zapuščena kmetija sredi gozda pod vasjo Srednje v lovišču Kanal (foto:R. Širok)

Boljši pokazatelj sprememb pokrajine in načina življenja prebivalcev kot zmanjševanje podeželskega prebivalstva v zadnjih petdesetih letih, je velik upad kmečkega prebivalstva.

Delež aktivnega kmečkega prebivalstva od skupnega aktivnega prebivalstva v celotnem obravnavanem območju je leta 1953 znašal 41%, v letu 2002 pa samo 4%. V centralnem delu je delež v letu 2002 večji kot v obrobem, in sicer 10%, v obrobem pa samo 2%. Največji delež aktivnega kmečkega prebivalstva je v Brdih. Lovišče Dobrovo ima 20% delež, Sabotin pa 15% delež aktivnega kmečkega prebivalstva od celotnega števila aktivnega prebivalstva. Tak delež sovпада s pokrajino Goriških brd, kjer je veliko kmetijskih površin. Prevladujeta predvsem sadjarstvo in vinogradništvo. Kljub temu je tudi v Goriških brdih delež aktivnega kmečkega prebivalstva po letu 1953 močno upadel (Preglednica št. 6).

Preglednica št. 6: Primerjava skupnega števila aktivnega prebivalstva in števila aktivnega kmečkega prebivalstva leta 1953 z letom 2002 po posameznih loviščih (Popis stanovništva 1953, 1960 in Popis prebivalstva: delovno ..., 2002)

Lovišče	Leto									
	1953			2002			1953-2002			
	SA	KA	KA%	SA	KA	KA%	SA	%	KA	%
Kanal	1677	954	49%	1068	22	2%	-609	-36%	-932	-98%
Dobrovo	1571	1339	53%	1238	245	20%	-333	-21%	-1094	-82%
Sabotin	1607	1268	54%	1233	182	15%	-374	-23%	-1086	-86%
Anhovo	1251	240	40%	1056	14	1%	-195	-16%	-226	-94%
Grgar	1014	738	60%	589	31	5%	-425	-42%	-707	-96%
Centralno	7120	4539	50%	5184	494	10%	-1936	-27%	-4045	-89%
Gorica	6465	1720	27%	14312	166	1%	7847	121%	-1554	-90%
Lijak	1712	1150	46%	1890	74	4%	178	10%	-1076	-94%
Čepovan	1251	971	76%	332	18	5%	-919	-73%	-953	-98%
Most na Soči	637	394	42%	554	27	5%	-83	-13%	-367	-93%
Volče	1002	681	56%	699	40	6%	-303	-30%	-641	-94%
Kobarid	2221	1362	60%	1431	71	5%	-790	-36%	-1291	-95%
Obrobno	13288	6278	37%	19218	396	2%	5930	45%	-5882	-94%
Skupaj	20408	10817	41%	24402	890	4%	3994	20%	-9927	-92%

*SA pomeni skupno aktivno prebivalstvo. Med skupno aktivno prebivalstvo so uvrščeni vsi, ki opravljajo poklic in za svoje delo prejemajo dohodek v naravi ali denarju, pa tudi tisti, ki so v času popisa iskali prvo ali ponovno zaposlitev ter tisti, ki so začasno prenehali opravljati poklic zato, ker so npr. služili vojaški rok ali prestajali kazen odvzema prostosti. Prav tako so med aktivno prebivalstvo vključeni tudi tisti neaktivni prebivalci (upokojenci, gospodinje in drugi), ki so vsaj 20 ur tedensko aktivno delali v podjetjih, organizacijah, obratovalnicah ali na svojih gospodarstvih.

*KA pomeni kmečko aktivno prebivalstvo. Med kmečko aktivno prebivalstvo so uvrščeni kmetje, zaposleni v kmečkih gospodarstvih, pomagajoči družinski člani (starejši od 14 let, ki niso obiskovali šole) in kmečke gospodinje, če so se pretežno ukvarjale s kmečkimi deli.

Poleg aktivnega kmečkega prebivalstva je še prebivalstvo, ki se ukvarja s kmetijstvom za dodaten vir dohodka. Ti se ne preživljajo izključno s kmetijstvom, ampak so redno zaposleni drugje.

5.5 RABA PROSTORA

Kot je razvidno iz tabele (Preglednica št. 7), je delež rabe prostora v centralnem in obrobem delu območja glede na velikost površine dokaj izenačen. Večja razlika je predvsem v deležu vinogradov, njiv in vrtov ter trajnih travnikov. V celotnem območju prevladuje gozd s 65% deležem ter travniki s 16% deležem.

Poljedelstvo je najbolj razvito na območju lovišč Lijak in Gorica, ki spadata v spodnji del Vipavske doline. Kar 71% obdelovalnih površin (njiv in vrtov) je v teh dveh loviščih. Najmanjši delež je v lovišču Čepovan (1%). Ostala lovišča imajo od 2 do 5% vseh obdelovalnih površin (Preglednica št. 7).

Vinogradi in intenzivni sadovnjaki so v 99% deležu v spodnjem delu Vipavske doline in v Goriških brdih. Goriška brda so razdeljena na lovišči Dobrovo in Sabotin. Vinogradi pokrivajo 21% celotnih Goriških brd, sadovnjaki pa še dodatnih 5%. Ekstenzivni sadovnjaki so porazdeljeni na vsa lovišča. Najvišji 27% delež je v lovišču Kanal, sledita Dobrovo in Sabotin s 17% deležem, Anhovo z 11%. Najmanjši delež, po 1%, imata lovišči Grgar in Most na Soči. Ostala lovišča imajo od 2 do 8% ekstenzivnih sadovnjakov. Oljčni nasadi so v Goriških brdih (75%) in na območju lovišč Gorica (20%) in Anhovo (5%) (Preglednica št. 7).

Živinoreja je prisotna na celotnem obravnavanem območju, v največjem obsegu pa v alpski in dinarski fitogeografski regiji. Največji delež, 22%, travnatih površin je v lovišču Kobarid, sledijo lovišča Grgar 16 %, Čepovan 15%, Gorica 10%. Ostala lovišča imajo od 3 do 7% vseh travnatih površin. Delež zemljišč v zaraščanju je najvišji prav v loviščih, kjer je največji delež travnatih površin, te se tudi najbolj zaraščajo (Preglednica št. 7).

Kmetijska proizvodnja v celotnem območju upada, izjema so spodnja Brda in Vipavska dolina, kjer še vedno nastajajo novi vinogradi in sadovnjaki. Kmetijstvo je intenzivno na

legah, kjer je možna strojna obdelava. Obstajajo pa tudi možnosti za biološko pridelovanje hrane, ki se šele uveljavlja (Gozdnogospodarski načrt ..., 2003).

Ostala neplodna zemljišča predstavljajo 6% celotne površine obravnavanega območja, največji del zavzema pozidano območje (Preglednica št. 7). V preteklih letih je bila zgrajena na Goriškem avtocestna infrastruktura, ki pomeni veliko fizično pregrado za prehajanje divjadi, s tem izolacijo in delitev populacije divjega prašiča od populacije na Krasu (Gozdnogospodarski načrt ..., 2003).

Preglednica št.7: Raba tal (Koren, 2001)

Šifra	Vrsta rabe prostora	Centralno območje		Obrobno območje		Celotno območje	
		Površina	Delež	Površina	Delež	Površina	Delež
		(ha)	%	(ha)	%	(ha)	%
1100	Njive in vrtovi	366,5	1%	1618	5%	1985	3%
1211	Vinogradi	1907,1	8%	826,13	2%	2733,3	4%
1221	Intenzivni sadovnjaki	240,94	1%	351,61	1%	592,55	1%
1222	Ekstenzivni sadovnjaki	355,59	1%	124,23	0%	479,82	1%
1230	Oljčniki	1,93	0%	0,51	0%	2,44	0%
1300	Trajni travniki	3505,96	14%	6553,8	18%	10059,76	16%
1410	Kmetijska zemljišča v zaraščanju	604,3	2%	775,1	2%	1379,3	2%
1500	Drevesa in grmičevje	337,11	1%	489,73	1%	826,84	1%
2000	Gozd	16967	67%	22472	63%	39439	65%
3000	Pozidana in sorodna zemljišča	906,7	4%	1910	5%	2816,9	5%
4220	Zamočvirjena zemljišča	0,17	0%	0	0%	0,17	0%
5000	Suho odp. zemlj. s pos. rastlinjem	0	0%	162,17	0%	162,17	0%
6000	Odprto zemljišče	42,13	0%	142,4	0%	184,51	0%
7000	Voda	152,9	1%	325,5	1%	478,41	1%
Skupaj		25388,33	100%	35751,18	100%	61140,17	100%

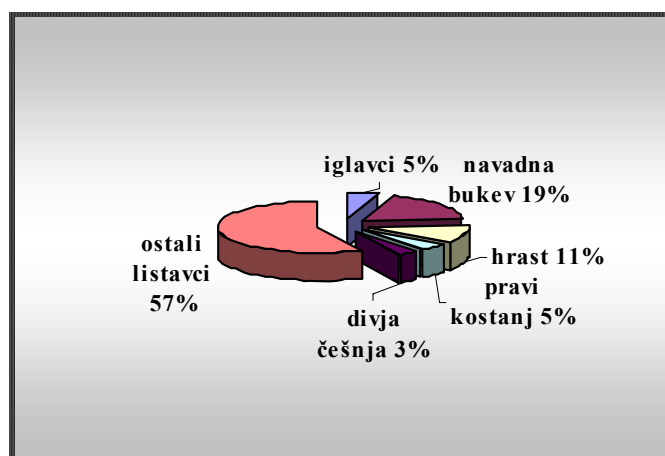
*Definicije posameznih razredov rabe zemljišč (Priloga A)

5.6 GOZDOVI

Gozdovi pokrivajo 67% obravnavanega območja. Največji del površine pokrivajo predgorski in gorski bukovi gozdovi na območju gospodarskih enot Banjšice, Brda in Most na Soči. Na tem območju je prisoten tudi primorski bukov gozd. Velik delež predstavlja gozd črnega gabra in jesenske vilovine na Goriškem in Banjšicah. Znatno delež toploljubnega gozda gradna in jesenske vilovine na flišu najdemo v Brdih. Ostale gozdne združbe so zastopane z manjšim deležem (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006).

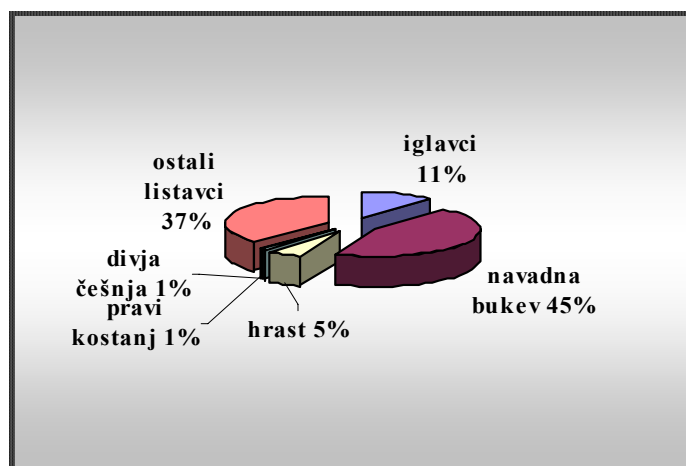
5.6.1 Drevesna sestava gozda

Drevesna sestava v centralnem delu območja kaže na prevladujoč 95% delež listavcev. Zelo visok je delež pravega kostanja, hrastov (predvsem gradna in cera), bukve in divje češnje. Plodovi teh drevesnih vrst predstavljajo temelj prehranjevanja divjega prašiča, predvsem v jesenskem in zimskem času. Ostalega plodonosnega drevja je manj in predstavlja delež pod 1%. V območju opuščenih kmetij je prisotno zapuščeno sadno drevje, predvsem hruške in jabolane, katerih plodovi so tudi vir prehrane divjim prašičem. Taka drevesna sestava kaže na idealen habitat divjega prašiča, kar potrjuje njegova številčnost v centralnem delu območja (Slika 6) (Leban, 2001).

Slika 6: Delež najbolj zastopanega plodonosnega drevja ter ostalega drevja v centralnem delu območja (Leban, 2001)

V obrobem delu območja je delež listavcev nekoliko manjši, 89%. Prav tako je manjši delež pravega kostanja, hrastov in divje češnje, katerih plodove divji prašič najraje je. Večji je delež bukve, saj v tem delu območja prevladujejo bukovi gozdovi. Kljub večjemu deležu iglavcev, ki negativno vplivajo na primernost habitata, ter manjšemu deležu pravega kostanja in hrastov, kaže tudi tukaj drevesna sestava na veliko primernost habitata divjega prašiča (Slika 7).

Slika 7: Delež najbolj zastopane plodnosnega drevja ter ostalega drevja v obrobem delu območja (Leban, 2001)

6 GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V OBRAVNAVANEM OBMOČJU

6.1 USTANOVITEV IN SPREMINJANJE BAZENA DIVJEGA PRAŠIČA

Bazensko se je z divjim prašičem na tem območju začelo gospodariti leta 1970, z ustanovitvijo bazena divjega prašiča, v katerega so prvotno spadala lovišča: Anhovo, Kanal, Čepovan, Grgar in Gorica. V teh loviščih je bil divji prašič stalna divjad. Kmalu se je bazenu pridružilo še lovišče Trnovski gozd. Do ustanovitve je prišlo zaradi povečevanja številčnosti divjega prašiča in problematike škod po divjem prašiču. Prevladovati je začelo mnenje, da je uspešno gospodarjenje z divjim prašičem potrebno na večjem območju, kot so površine posameznih lovišč. Na sestanku zastopnikov omenjenih lovskih družin je bil dosežen sporazum o skupnem in usklajenem gospodarjenju; gojitvenih prijemih, ugotavljanju staleža in na podlagi tega načrtovanju odstrela, krmljenju in poravnavi škod (Zapisnik 1. seje ..., 1971).

Iz podobnih razlogov je bil s podpisom sporazuma o skupnem gospodarjenju leta 1976 ustanovljen še en bazen divjega prašiča. V novi bazen so spadala lovišča: Anhovo, Kanal, Sabotin, Dobrovo in Volče. Leta 1981 se vključi vanj še lovišče Kobarid (Zapisnik 2. seje ..., 1976).

Oba bazena je razmejevala reka Soča. Tako se je prvi imenoval bazen levega brega, novoustanovljeni pa bazen desnega brega reke Soče. Reka Soča preseka lovišči Anhovo in Kanal, tako da spadata deloma v bazen levega brega in deloma v bazen desnega brega reke Soče. Do združitve obeh bazenov za skupno gospodarjenje s populacijo divjega prašiča je prišlo leta 1983 (Zapisnik sestanka ..., 1983). V letu 1995 se je priključilo bazenu še lovišče Lijak in kmalu potem še Fajti hrib. V takem obsegu je bazen deloval do leta 2004, ko so lovskogojitvena območja zamenjala lovsko upravljavska območja.

V sedanjih dolgoročnih načrtih Zahodnega visokokraškega lovsko upravljavskega območja se bazena divjega prašiča ne omenja več. Vsa lovišča Zahodno visokokraškega LUO so, glede na gostoto prisotnosti divjega prašiča, razdeljena na osrednje območje in robno območje. Osrednje območje tvorijo lovišča: Anhovo, Kanal, Čepovan, Grgar, Gorica, Sabotin, Dobrovo, Lijak, Čepovan in Most na Soči. Vsa ostala lovišča Zahodno

visokokraškega LUO spadajo v robno območje divjega prašiča. V bazenu manjkata lovišči Volče in Kobarid, ki spadata v Triglavsko LUO in sta tako izrezani iz skupnega načrtovanja in gospodarjenja z divjim prašičem (Dolgoročna načrta za 11., 12. ..., 2006). V diplomski nalogi sta lovišči Volče in Kobarid zajeti v območje obravnave, ker je s tem zajeto celotno jedro populacije divjega prašiča v zahodni Sloveniji.

6.2 USMERITVE ZA UPRAVLJANJE S POPULACIJO DIVJEGA PRAŠIČA

(Povzeto po: Dolgoročna načrta za 11., 12. ..., 2006)

6.2.1 Usmeritve za določitev ukrepov v populaciji

6.2.1.1 Višina odstrela

Višino odstrela se določa za celotni LUO, ločeno za ekološke enote in lovišča s posebnim namenom. Pri določitvi višine odstrela se poslužujejo kontrolne metode določanja višine posega v populacije rastlinojede divjadi v njenem najširšem pomenu. Višino odstrela za populacijsko območje in prostorsko razdelitev pripravijo po naslednjih kriterijih, oziroma v največji možni meri s hkratnim upoštevanjem :

- rezultatov analiz biotskih kazalnikov,
- stanja v okolju glede škod,
- ugotovljenih izgub in zdravstvenega stanja,
- povprečnega odstrela v lovišču in v LUO v preteklih petih letih,
- gostote odstrela na 1000 ha (praviloma) lovne površine lovišča,
- predloga lovišča za načrt odstrela,
- izvršenega odstrela v preteklem lovskem letu,
- načrtovanega odstrela v preteklem lovskem letu,
- spolne in starostne strukture odstrela za zadnjih pet let s poudarkom za preteklo lovsko leto.

Glede na zdravstveno stanje populacije, izgub, telesnih tež, realizacije načrta odstrela in trendov vpliva na okolje se lahko v desetletju dogodi, da bo trenutni cilj odstopal od postavljenega dolgoročnega. Cilj glede številčnosti je možno uresničiti v treh kategorijah: vzdrževanje številčnosti (0), povečevanje številčnosti (+) in zmanjševanje številčnosti (-).

Glede na postavljeni dolgoročni cilj se uporablja kategorija vzdrževanja in zmanjševanja številčnosti. Zmanjševanje številčnosti se upošteva v predelu LUO, kjer so divji prašiči del populacije prašičev ob slovensko – italijanski meji. V tem primeru je višina odstrela večja od prirastka. Kategorija povečevanja številčnosti se uporablja le izjemoma, če pride do nenadnega nepredvidljivega močnejšega upada številčnosti populacije iz različnih vzrokov. V tem primeru je višina odstrela manjša od prirastka.

6.2.1.2 Starostni razredi ter kategorizacija divjih prašičev

Za načrtovanje strukture odstrela se uporabljajo naslednji starostni razredi :

Preglednica št. 8: Starostni razredi divjih prašičev

Merjasci	Svinje
Mladiči (ozimci)	
Lanščaki (1+)	Lanščakinje (1+)
Merjasci (2+ in več)	Svinje (2+ in več)

Starostna in spolna razdelitev odvzema je odvisna od postavljenega cilja glede številčnosti populacije. Opredeljena je z različnimi cilji glede obstoječe številčnosti in velja za strukturno stabilno zgrajeno populacijo, kar pomeni enakomerno spolno strukturo in piramidalno starostno strukturo. Če stanje v populaciji odstopa od tega modela, je potrebno korigirati strukturo odvzema tako, da v populaciji ustvarjamo normalno stanje glede spolne in starostne strukture.

V načrtu odstrela delitev dve in več letnih osebkov na srednje stare in zrele ter mladičev po spolu ni opredeljena in ni potrebna. Potrebno pa je odstreljene osebkke kategorizirati na srednje stare, zrele in mladiče po spolu. Vsekakor pa je treba odstrel mladih osebkov vzpodbujati. Kategorizacija dve in več letnih merjascev in svinj se opravi praviloma po obrabi zobovja. Oznako starosti se vpiše v odstrelno knjigo pod rubriko starost. Prav tako se oznako starosti vnese v računalniško datoteko kot spremenljivko starosti.

Dve in več letni merjasci in svinje se kategorizirajo na dva starostna razreda: srednje stari osebki z oznako starosti (3) in zreli osebki z oznako starosti (6).

6.2.1.3 Spolna in starostna struktura odstrela

Glede na možne trenutne cilje je spolna in starostna sestava načrta odstrela takšna, kot jo prikazuje preglednica št. 9.

Preglednica št. 2: Spolna in starostna struktura odstrela divjih prašičev

Starostni razred	Vzdrževanje št.0			Povečevanje št.+			Zmanjševanje št.-		
	M	Ž	Skupaj	M	Ž	Skupaj	M	Ž	Skupaj
<i>Ozimci</i>	60-70%		60-70%	70%		70%	50-60%		50-60%
<i>Lanščaki</i>	10-15%	10-15%	20-30%	15%	10%	25%	15%	20%	35%
<i>2+ in starejši</i>	5%	5%	10%	5%	0%	5%	5%	10%	15%
<i>Skupaj</i>	50%	50%	100%	55%	45%	100%	45%	55%	100%

Odstrel mladičev - ozimcev mora dosegati načrtovani delež in biti brez vsakih omejitev. Odstrel lanščakov mora dosegati najmanj načrtovani delež v odstrelu. Posebej je potrebno stimulirati odstrel lanščakinj, ki ne vodijo. Posamične lanščake, ki so jih tropi izločili, pa je praviloma treba varovati. V tej starostni kategoriji je potrebno težiti k spolnemu razmerju odstrela 1 : 1, oziroma v škodo lanščakinj. Srednje stari merjasci (2+ do 5+ let) so praviloma varovana kategorija. Vodilne izkušene svinje so socialno najpomembnejše, zato jih je praviloma potrebno varovati vsaj dokler vodijo trop, vendar v primernem številu, ki zagotavlja usklajenost vrste s svojim okoljem.

Če je zaradi močne neusklajenosti populacije z življenjskim okoljem treba izvesti močnejšo redukcijo divjih prašičev, se odstrel mladičev in lanščakov načrtuje skupaj, in to ne glede na spol. Načrt odvzema je potrebno doseči, lahko se ga neomejeno presega, odvzem starejših svinj in merjascev se poveča na skupno 20 %. Omejitev pa je prepoved odstrela svinje, ki vodi mladiče (vodeča svinja) v časovnem obdobju, kot ga predvideva zakon oziroma podzakonski akt.

6.2.1.4 Časovna dinamika odstrela

Za doseganje načrtovanega odstrela je potrebno med letom čim prej začeti z odstrelom mladičev ne glede na spol, njihovo telesno razvitost oz. obarvanost. Razlogi zgodnjega

odstrela mladičev so v obvladovanju naraščanja populacije. V razred lanščakov naj preraste le minimalno število. Pri tem je treba upoštevati:

- možnost odstrela potrebnega števila svinj oz. lanščakinj, ki so to leto vodile mladiče,
- upravljavci lovišč z internimi akti ne smejo omejevati načrta odstrela lanščakinj in starejših svinj,
- skupni lovi - brakade na divje prašiče se praviloma izvajajo od 15.9. do 31.1..

6.2.1.5 Dopustna odstopanja od načrtovanega odstrela

Plan odstrela naj bi se dosegel vsaj 85 do 90 %. Dopustna odstopanja pa so: pri spolni strukturi (brez ozimcev) lahko pade 5% več merjascev. Dopustno odstopanje pri starejših merjascih je 3 % navzgor, enako velja za starejše svinje. Plan odstrela mladičev in enoletnih živali se lahko ne glede na spol preseže. Brez usklajevanja lahko lovišča presežejo plan odstrela starejših osebkov za 10 %, vendar v predpisani strukturi. Dodatni odstrel dve in več letnih živali se odobri za vsako leto posebej v skladu z med letom povečanimi škodami. LUO naj iz plana za tekoče leto »zadrži« nekaj dve in več letnih osebkov in jih dodatno dodeli loviščem ob pojavu povečanih škod.

6.2.1.6 Kaj se šteje v realizacijo načrta odvzema

V realizacijo načrta odvzema se poleg odstrela štejejo tudi vse z materialnimi dokazi (čeljust, rogovje) dokumentirane izgube. V primerih, ko materialnega dokaza ni možno predložiti, je dovolj tudi uradni zaznamek (zapisnik) odgovornih oseb lovske organizacije in drugih (VURS, Veterinarska fakulteta, Policija,...). Vsako izgubo je treba vpisati v evidenčno knjigo odstrela in izgub. V predelih, kjer so prisotni plenilci, je potrebno to dejstvo in njegov vpliv na rastlinojedo divjad upoštevati predvsem v naslednjem letnem načrtu odvzema.

6.2.2 Usmeritve za opazovanje in spremljanje številčnosti, strukture in zdravstvenega stanja populacije

Stanje številčnosti se ne spremlja absolutno, temveč relativno glede na pojavljanje prašičev v posameznem letu. To je tudi ena izmed osnov za določanje višine odstrela. Poleg rednega spremljanja z opazovanji morajo lovišča, če je le mogoče, ugotavljajo tudi vzroke pogina. Ugotovit je treba, če se le da, ali je pogin posledica napada zveri ali bolezni, katere zveri in katere bolezni.

Vzroke je treba zapisati v evidenčno knjigo odstrela, z vsemi podatki, kot pri uplenjenih prašičih. Ni pa treba napisati telesne teže in uplenitelja. Pogin in njegov vzrok vpišemo pod opombe.

6.2.3 Usmeritve za ohranitev in nego habitatov v gozdnem in negozdnem prostoru ter izboljšanje prehranskih razmer

6.2.3.1 Krmljenje

Krmljenje divjih prašičev je prvenstveno namenjeno lažjemu izvrševanju načrta odstrela (privabljalno krmljenje). Da bi dosegli učinek privabljanja, so na krmišču potrebne, in zato dovoljene, le minimalne količine krme. Zimsko krmljenje divjega prašiča je prepovedano. V ustreznih razmerah strnjenih gozdov in ustrezne oddaljenosti od kmetijskih površin ima lahko krmljenje tudi vlogo odvracanja od kmetijskih površin. Odločitev za privabljalno oziroma preprečevalno krmišče je v pristojnosti upravljavca lovišča, vendar mora s tem soglašati ZGS. Preprečevalno krmišče mora biti založeno celo leto in oddaljeno vsaj 500 m od zunanje meje gozdnega kompleksa z negozdno krajino. Krmljenje je dovoljeno le na način, da je krma na krmiščih dostopna samo divjemu prašiču (pr: krmni valj, polaganje krme v tla, prekrivanje krme, ...). Privabljalno (lovno) krmišče je lahko založeno z največ do 3 kg ustrezne vrste krme (žit ali koruze). Termin založenosti (v letu) je v pristojnosti upravljavca lovišča. Lociranje privabljalnih krmišč za divje prašiče je dovoljeno samo v strnjenih zaokroženih gozdnih kompleksih, večjih od 200 ha (krmljenje v kmetijski krajini in privabljanje v bližino kmetijskih kultur ni dovoljeno). O vseh krmiščih je potrebno voditi kataster: katastrska občina, parcelna številka, vrsta in načrtovana letna količina krme (opredelitev točne lokacije v letnem načrtu lovišča in načrtu LUO).

Za krmo je priporočljivo uporabljati domače vrste žitaric in koruze. V habitatih divjega petelina in ruševca krmljenje divjega prašiča ni dovoljeno. V območjih prisotnosti rjavega medveda morajo biti krmišča za divjega prašiča usklajena s strategijo upravljanja z medvedom v Sloveniji (oddaljena najmanj 2 km od sklenjenih naselij oz. predelov s poudarjeno turistično-rekreativno funkcijo).

Število krmišč je po loviščih omejeno na eno krmišče na vsakih začetih 1000 ha površine lovišča. To so predvsem krmišča, kjer se polaga močno krmo, predvsem koruzo. Ta krmišča so praviloma boljše opremljena z avtomatskimi krmilniki, zaprtimi prežami itd. Vodena morajo biti v letnih načrtih lovišč z vsemi potrebnimi podatki. V letnih načrtih LUO se tudi opredeli, glede na stanje populacije divjadi, na katerih krmiščih se lahko izvaja lov. Sem ne sodijo manjša privabljalna krmišča, ki so založena le občasno zaradi lažjega izvajanja odstrela. Ni potrebno, da bi bile te oblike krmišč posebej zabeležene v letnih načrtih lovišč.

6.2.3.2 Ukrepi v življenjskem okolju

Krmne njive za divje prašiče so zaželeno, saj se tako preprečuje škodo na kmetijskih površinah. Zasejane so lahko samo z domačimi vrstami kmetijskih kultur, izbira vrst kultur je prepuščena upravljavcu lovišča. Na pridelovalnih njivah se prideluje krma za lovna oz. preprečevalna krmišča. Treba je ohranjati in saditi plodono drevje ter vzdrževati kaluže, opredeljene v letnih načrtih lovišča.

6.3 ANALIZA ODVZEMA DIVJEGA PRAŠIČA

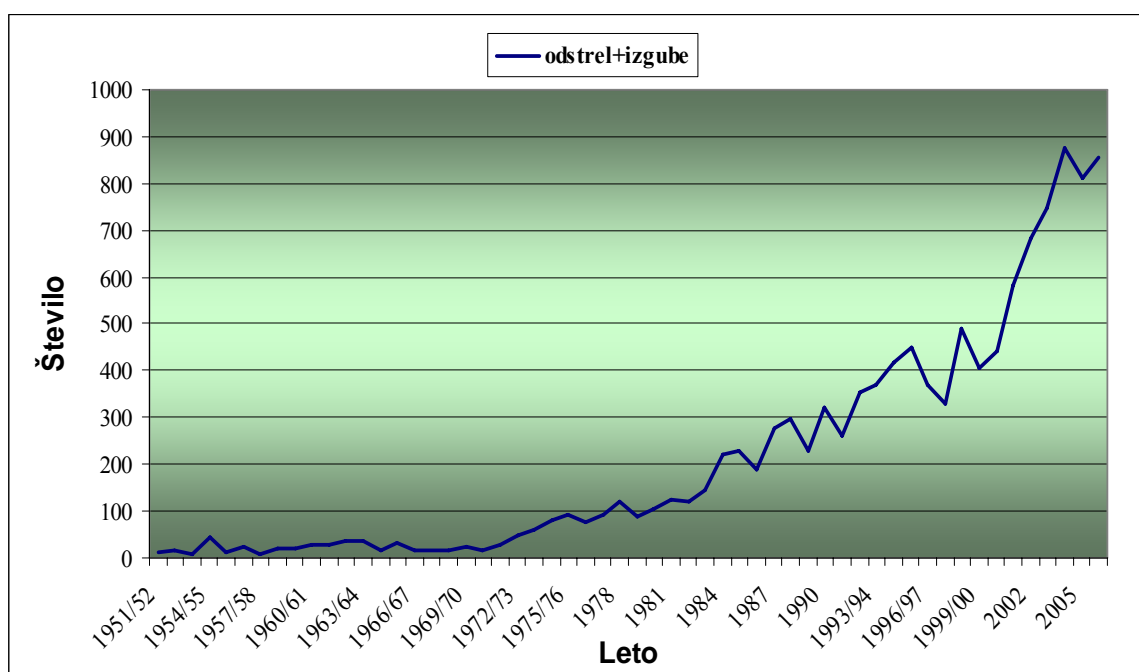
6.3.1 Odvzem divjega prašiča v območju od 1951 do 2006

Dinamika odstrela divjih prašičev je zelo zanesljiv pokazatelj stanja v populaciji (Desetletni lovsko ..., 2001).

V 50-ih in 60-ih letih je bila številčnost divjega prašiča na obravnavanem območju zelo nizka. Z bazenskim načinom gospodarjenja po letu 1970 sta se začeli številčnost in odstrel te divjadi strmo dvigovati. V krivulji odvzema je opaziti manjša nihanja v posameznih letih, kar lahko povežemo z slabšim gozdnim obrodnom, ki posledično vpliva na

zmanjšanje prehranjevalnih možnosti divjega prašiča (Slika 8). V takšnih letih je rodnost svinj manjša. Pri načrtovanju plana je za divjega prašiča težko vnaprej predvideti rodnost posameznih let, zato je plan lahko prenizko ali previsoko zastavljen.

V zadnjih dveh letih je zaznati manjši padec v odvzemu (Slika 8), kar je verjetno posledica načrtovanja plana po starostni strukturi za zmanjševanje številčnosti populacije (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006) in velikega presežka plana odvzema leta 2004 (Preglednica št. 11). Uspeh zmanjševanja ali zajezitve rasti populacije divjega prašiča bo viden v naslednjih petih letih.

Slika 8: Odstrel in izgube divjega prašiča v celotnem območju od 1951/52 do 2006 (Razni ..., 1967 in Semenič 2006)

6.3.2 Gostota divjega prašiča v centralnem in obrobem delu območja

Gostota izločitev divjih prašičev pomeni vse odvzeme iz narave, preračunane poprečno na eno leto na 1000 ha celotne površine lovišč (Desetletni lovsko ..., 2001) (Preglednica št. 10).

Preglednica št. 10: Primerjava odvzema in gostote izločitev divjih prašičev na 1000ha površine v centralnem in obrobno območju od 1970/71 do 2006 (Razni ..., 1967 in Semenič, 2006).

Leto	Centralno		Obrobno		Skupaj	
	Število	Št./1000ha	Število	Št./1000ha	Število	Št./1000ha
1970/71	13	0,51	4	0,11	17	0,29
1971/72	24	0,95	5	0,14	29	0,50
1972/73	30	1,18	19	0,53	49	0,84
1973/74	24	0,95	37	1,03	61	1,05
1974/75	52	2,05	29	0,81	81	1,39
1975/76	75	2,96	16	0,45	91	1,56
1976/77	59	2,33	19	0,53	78	1,34
1977/78	67	2,64	24	0,67	91	1,56
1978	98	3,87	24	0,67	122	2,09
1979	67	2,64	20	0,56	87	1,49
1980	82	3,24	21	0,59	103	1,77
1981	86	3,39	37	1,03	123	2,11
1982	83	3,28	38	1,06	121	2,08
1983	108	4,26	37	1,03	145	2,49
1984	153	6,04	67	1,87	220	3,77
1985	136	5,37	92	2,57	228	3,91
1986	120	4,74	68	1,90	188	3,22
1987	175	6,91	104	2,90	279	4,79
1988	173	6,83	125	3,49	298	5,11
1989	132	5,21	98	2,74	230	3,94
1990	175	6,91	148	4,13	323	5,54
1991	146	5,76	117	3,27	263	4,51
1992	217	8,56	138	3,85	355	6,09
1993/94	230	9,08	140	3,91	370	6,35
1994/95	255	10,06	162	4,52	417	7,15
1995/96	294	11,60	154	4,30	448	7,68
1996/97	223	8,80	146	4,08	369	6,33
1997/98	214	8,45	115	3,21	329	5,64
1998/99	364	14,37	124	3,46	488	8,37
1999/00	274	10,81	131	3,66	405	6,95
2000	320	12,63	122	3,41	442	7,58
2001	430	16,97	152	4,25	582	9,98
2002	491	19,38	190	5,31	681	11,68
2003	538	21,23	208	5,81	746	12,80
2004	654	25,81	222	6,20	876	15,02
2005	614	24,23	198	5,53	812	13,93
2006	689	27,19	168	4,69	857	14,70

V centralnem delu območja je od leta 1970 do 2006 povprečna gostota odvzema divjega prašiča glede na površino trikrat večja kot v obrobno delu območja (Preglednica št. 10).

Po pričevanjih nekaterih lovcev naj bi se del populacije v različnih letnih časih selil po območju, predvsem zaradi hrane in temperaturnih sprememb.

6.3.3 Primerjava realiziranega odvzema z načrtovanim odvzemom

Omejitev odstrela divjih prašičev je samo pri starejših osebkih, zaradi česar je pri odstrele v veliki meri prisotna slučajnostna komponenta. To pomeni, da so nihanja in struktura odstrela približen odraz dejanskega stanja divjega prašiča v naravi (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006).

Plan je bil po številu v skoraj vseh desetih letih dosežen ali celo presežen, kar kaže na veliko številčnost divjega prašiča na tem območju. Slabše je bil realiziran predvsem pri odstrele merjascev, zaradi česar lahko sklepamo, da je njihov delež v naravi majhen (Preglednica št. 11). Na manjši odstrel merjascev verjetno nekoliko vpliva tudi težavnost lova, saj je izkušenega merjasca zelo težko zalesti in upleniti. Po pričevanjih lovcev naj bi največje trofejne merjasce uplenili v loviščih, kjer je manjša številčnost divjega prašiča, saj velja merjasec za samotarja in se tropu pridruži samo v času paritve. Mogoče bi bilo smiselno pri gospodarjenju z divjim prašičem upoštevati mnenje nekaterih strokovnjakov, ki se zavzemajo za večjo zaščito kapitalnih merjascev. Ti so v zadostnem številu potrebni za naravne socialne odnose znotraj vrste in oploditev svinj ter s tem prenos kvalitetnega genetskega materiala na potomce. Presežen plan zadnjih let je predvsem na račun deleža mladih (Preglednica št. 11). Presežek je očitno posledica prenizko zastavljenega plana od leta 2000 naprej (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006).

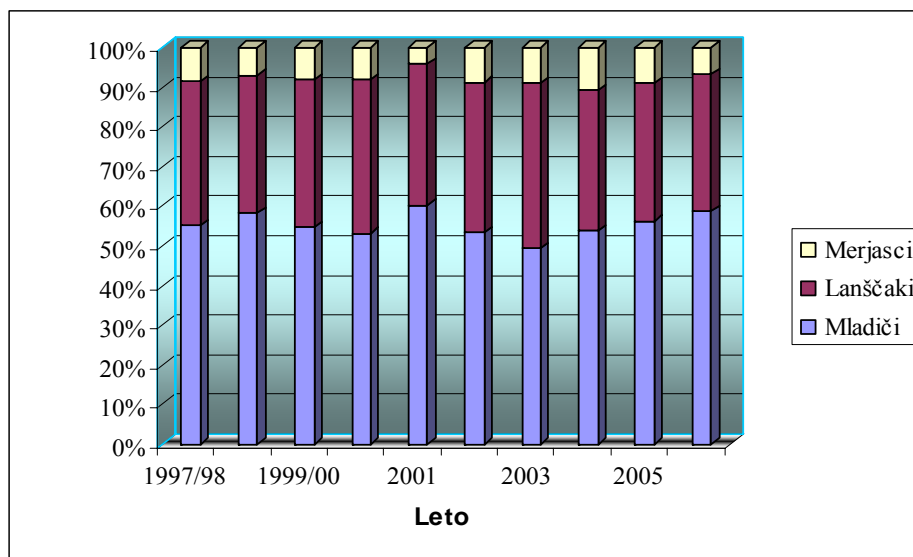
Preglednica št. 11: Primerjava odvzema z načrtom, po starostni in spolni strukturi (Razni ..., 1967 in Semenič 2006)

Starost Spol		Leto									
		1997/98	1998/99	1999/00	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mladiči Moški	Plan	117	148	131	132	138	161	187	192	210	217
	Odvzem	95	148	122	128	186	199	199	237	230	251
	Realizacija	81%	100%	93%	97%	135%	124%	106%	123%	110%	116%
Lanščaki Moški	Plan	59	74	68	68	83	117	91	91	104	108
	Odvzem	62	89	83	93	110	141	168	156	142	147
	Realizacija	105%	120%	122%	137%	133%	121%	185%	171%	137%	136%
Merjasci	Plan	23	25	26	25	30	52	69	71	77	76
	Odvzem	15	18	18	20	13	33	37	47	37	29
	Realizacija	65%	72%	69%	80%	43%	63%	54%	66%	48%	38%
Skupaj Moški	Plan	199	247	225	225	251	330	347	354	391	401
	Odvzem	172	255	223	241	309	373	404	440	409	427
	Realizacija	86%	103%	99%	107%	123%	113%	116%	124%	105%	106%
	Moški sp %	52%	52%	55%	55%	53%	55%	54%	50%	50%	50%
Mladiči Ženski	Plan	119	147	124	130	136	166	189	193	211	217
	Odvzem	82	140	101	110	156	170	187	232	205	237
	Realizacija	69%	95%	81%	85%	115%	102%	99%	120%	97%	109%
Lanščaki Ženski	Plan	61	73	65	69	79	116	91	91	107	107
	Odvzem	57	70	64	68	86	90	106	133	133	134
	Realizacija	93%	96%	98%	99%	109%	78%	116%	146%	124%	125%
Svinje	Plan	23	24	24	26	26	48	69	70	75	77
	Odvzem	18	23	17	23	31	48	49	71	65	59
	Realizacija	78%	96%	71%	88%	119%	100%	71%	101%	87%	77%
Skupaj Ženski	Plan	203	244	213	225	241	330	349	354	393	401
	Odvzem	157	233	182	201	273	308	342	436	403	430
	Realizacija	77%	95%	85%	89%	113%	93%	98%	123%	103%	107%
	Ženski sp %	48%	48%	45%	45%	47%	45%	46%	50%	50%	50%
Skupaj	Plan	402	491	438	450	492	660	696	708	784	802
	Odvzem	329	488	405	442	582	681	746	876	812	857
	Realizacija	82%	99%	92%	98%	118%	103%	107%	124%	104%	107%

6.3.4 Starostna struktura odvzema

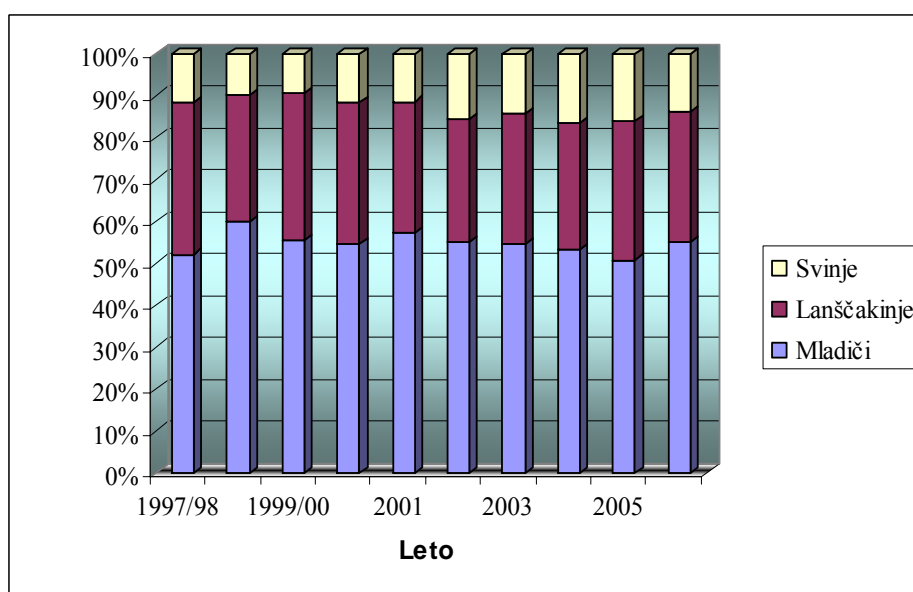
V začetnih letih prikazanega desetletja je znašal delež načrtovanega odvzema starejših osebkov obeh spolov 10-12%, po letu 2001 pa od 15-20%. Cilj tako velikega načrtovanega deleža odvzema starejših osebkov je zmanjševanje številčnosti populacije divjega prašiča (Dolgoročni načrt za 12. ..., 2006).

V obdobju od leta 1997/98 do leta 2003 po odvzemu prevladuje moški spol do 55%, zadnja tri leta pa je delež moškega in ženskega spola enak. Delež mladičev moškega spola znaša povprečno za obdobje zadnjih 10-ih let 55%, lanščakov 37% in merjascev 8% (Slika 9).

Slika 9: Starostna struktura odvzema prašičev (Razni ..., 1967 in Semenič, 2006).

Tudi pri izvzemu mladičev ženskega spola je povprečni delež 55%. Nekoliko manjši je delež lanščakinj in znaša 32%, delež odvzema svinj pa je 13% (Slika 10).

Slika 10: Starostna struktura odvzema svinj (Razni ..., 1967 in Semenič, 2006).

6.4 KRMLJENJE DIVJEGA PRAŠIČA V OBRAVNAVANEM OBMOČJU

6.4.1 Preprečevalno krmljenje divjega prašiča

Preprečevalna krmišča so opremljena z avtomatsko krmilnico, ki spušča na tla v določenem času nastavljeno količino koruze. V centralnem delu območja je večji delež omenjenih krmišč, kot v obrobem delu. Prav tako je večja tudi količina porabljene koruze na krmišču (Preglednica št. 12).

Preglednica št. 12: Preprečevalno krmljenje v letu 2006 (Koren, 2006)

Lovišče	Št. Krmišč	Vrsta krmišča	Vrsta krme	Količina (kg)
Kanal	3	avtomatsko	koruza	1900
Dobrovo	6	avtomatsko	koruza	2400
Sabotin	3	avtomatsko	koruza	1500
Anhovo	5	avtomatsko	koruza	2500
Grgar	3	avtomatsko	koruza	1600
Centralno	20			9900
Gorica	0	0	0	0
Lijak	1	avtomatsko	koruza	200
Čepovan	5	avtomatsko	koruza	690
Most na Soči	3	avtomatsko	koruza	100
Volče	0	0	0	0
Kobarid	6	avtomatsko	koruza	2750
Obrobno	15			3740
Skupaj	35			13640

Krmišča so najbolj obiskana v spomladanskem in poletnem času, ko svinje vodijo mladiče. Ob obrodu gozdnega drevja, predvsem kostanja in hrastov, prašiča krmišča ne zanimajo več. Tudi ko je na njivah koruza mlečno zrela, divjega prašiča bližnje krmišče s koruzo v zrnju ne odvrta od koruzne njive, ker mu je mlečna koruza prehransko ljubša.

Preprečevalno krmljenje ima namen zadrževati divjega prašiča v gozdu, stran od kmetijskih površin. S takšnimi ukrepi naj bi se zmanjševalo škode na kmetijskih kulturah. V praksi pa se na večini teh krmišč izvaja odstrel in je tako učinkovitost preprečevanja škode vprašljiva. Takšne vrste krmljenje je poleg dobre ponudbe v naravi še dodatna vzpodbuda k prehranjevanju divjega prašiča in lahko tudi nekoliko poveča rodnost svinj.

Problem preprečevalnega krmljenja so tudi splošno naravnane in neuskklajene usmeritve glede krmišč z dejanskimi potrebami na območju velike številčnosti divjega prašiča.

6.4.2 Privabljalno krmljenje divjega prašiča

Privabljalno krmljenje služi predvsem lažjemu izvajanju odstrela. Za privabljanje divjega prašiča je potrebna zelo majhna količina krme, ki ne bi smela bistveno vplivati na letni prirast prašičev. Odstrel na krmiščih je z vidika presoje in izbire živali za odstrel boljši, kot lov s pritiskom (brakade). Lažje se da ločiti živali po spolni in starostni strukturi ter telesni razvitosti posameznih osebkov. Odstrel divjega prašiča s pritiskom je bolj ali manj naključen. Na privabljalnih krmiščih se izvaja tudi ocenjevanje spomladanske številčnosti divjega prašiča.

Letni načrti za posamezna lovišča v letu 2006 zajemajo v zgornji tabeli prikazana privabljalna krmišča. Večina jih je opremljenih z avtomatsko krmilnico, nekatera krmišča pa se zalaga tudi ročno. Krmi se samo s koruzo. Količina porabljene krme je približno enaka kot pri preprečevalnih krmiščih, število privabljalnih krmišč pa je nekoliko manjše. (Preglednica št. 13).

Preglednica št. 13: Privabljalno krmljenje v letu 2006 (Koren, 2006)

Lovišče	Št. Krmišč	Vrsta krmišča	Vrsta krme	Količina (kg)
Kanal	3	avtomatsko	koruza	2100
Dobrovo	0	0	0	0
Sabotin	3	klasično	koruza	18
Anhovo	0	0	0	0
Grgar	3	avtomatsko	koruza	1600
Centralno	9			3718
Gorica	6	2 avt., 4 klas.	koruza	3000
Lijak	4	klasično	koruza	1020
Čepovan	3	avtomatsko	koruza	360
Most na Soči	6	avtomatsko	koruza	800
Volče	4	avtomatsko	koruza	1700
Kobarid	0	0	0	0
Obrobno	23			6880
Skupaj	32			10598

Nekatere lovske družine imajo še številna manjša neevidentirana krmišča, ki jih zalagajo s krmo izključno za izvajanje odstrela. Predvsem v loviščih centralnega dela območja je načrtovan odstrel tako visok, da ga je na devetih privabljalnih krmiščih fizično nemogoče realizirati.

6.4.3 Krmne njive

Tudi krmne njive so namenjene odvrčanju divjega prašiča od kmetijskih površin. Večinoma so zasajene s koruzo in topinamburjem. V centralnem delu območja je obdelana večja površina krmnih njiv, kot v obrobem delu (Preglednica št. 14).

Preglednica št. 14: Krmne njive v letu 2006 (Koren, 2006)

Lovišče	Število	Kultura	Površina (ha)
Kanal	2	koruza, lucerna	0,3
Dobrovo	6	koruza, topinambur	2,1
Sabotin	4	Koruza	1,77
Anhovo	0	0	0
Grgar	10	topinambur	1,2
Centralno	22		5,37
Gorica	12	koruza	2,43
Lijak	6	koruza, topinambur	0,15
Čepovan	1	topinambur	0,1
Most na Soči	0	0	0
Volče	1	topinambur	0,3
Kobarid	2	topinambur	0,6
Obrobno	22		3,58
Skupaj	44		8,95

V praksi se, prav tako kot na preprečevalnih krmiščih, tudi na mnogih krmnih njivah izvaja odstrel, kar pa lahko zmanjšuje učinkovitost odvrčanja divjega prašiča od kmetijskih površin.

6.4.4 Rezultati ankete o krmljenju

Na anketno vprašanje, koliko krmišč (preprečevalnih, privabljalnih, last LD in zasebnih) ste imeli v letu 2006, so anketiranci LD povedali različno. Tri LD naj bi imele več kot 25 krmišč, druge 6 in manj. Podatek mogoče zaradi omejevanja števila krmišč in krmljenja ni

povsem točen. Od vseh krmišč jih je 21% preprečevalnega značaja, 79% pa privabljalnega. Na krmiščih se odstrela povprečno 68% vseh prašičev, na pogonih pa 32% na celotnem obravnavanem območju. Posamezne lovske družine pa imajo različne deleže odstrela na pogonih in na krmiščih. Deleži so pri nekaterih od 90-100% na krmiščih, pri drugih pa tudi 95% odstrela prašičev na pogonih. Način lova določajo tudi terenske razmere, saj se nekaterih področij ne da dobro zapreti za izvajanje lova s »pritiskom«.

Na vseh krmiščih so porabili 33130 kg koruze. Na 36% krmiščih se letno porabi več kot 150 kg krme, na 45% do 150 kg, na 5% do 100 kg in na 14% do 50 kg krme. V šestih LD zalagajo krmišča delno LD in delno člani v lastni režiji. V petih pa izključno LD. Krmišča po družinah zalagajo tudi v različnih časovnih razmakih. Anketirani predstavniki LD so v 73% mnenja, da krmišča ne vplivajo na številčnost divjega prašiča, 9% jih meni, da je zaradi krmišč manjša številčnost, 18% anketiranih pa se ni hotelo opredeliti. Večina jih je tudi povedala, da ukinitvev krmilnih mest vpliva na plan odstrela, z ukinitvijo ga ne bi dosegli, tri LD pa menijo, da bi ga le s težavo dosegli. Dva anketiranca LD pa pravita, da ukinitvev krmilnih mest ne vpliva na plan odstrela, da pa bi plan le s težavo dosegli.

V celotnem območju se je od leta 2000 do 2006 odstranilo 38 krmilnih mest, ki so jih lovci postavili v lastni režiji (Anketna vprašanja: Priloga B).

Anketa je pokazala na neuskklajenost načrtovanja krmljenja in števila krmišč z dejanskim stanjem. Načrtovalci in lovske družine bodo morali uskladiti število krmišč z realnimi potrebami izvajanja odstrela. Za odstrel tako številčne populacije je potrebno večje število privabljalnih krmišč z minimalno količino položene krme.

7 GOSPODARJENJE Z DIVJIM PRAŠIČEM V ITALIJI

Populacija divjega prašiča v zahodni Sloveniji domnevno prehaja državno mejo z Italijo. Ob meji ni nobene fizične prepreke, ki bi divje prašiče zadrževala znotraj države, zato domnevamo da je na italijanski strani meje ista populacija divjega prašiča. Italijanski način gospodarjenja z divjim prašičem je različen od slovenskega. Lovske organizacije si že vrsto let prizadevajo za enotno uskladitev načrtovanja in gospodarjenja z divjim prašičem na obeh straneh državne meje (Jug, 1995).

7.1.1 Organiziranost

Gospodarjenje z divjadjo dežele Furlanije Julijske krajine ureja centralna pisarna za raziskave v kmetijstvu, naravovarstvu, gozdarstvu in Alpah (direzione centrale risorse agricole, naturali, forestali e montagna) s sedežem v Vidmu (Udinah). Celotno območje Furlanije Julijske krajine je razdeljeno na 15 okrajev. Posamezne okraje tvorijo lovske družine.

Lovske družine na italijanski strani meje, ki mejijo na v diplomski nalogi obravnavano območje, spadajo v naslednje okraje: 3 Valli del Natisone, 1 Tarvisano, 7 Collio, 14 Colli orientali. Povprečna površina lovskih družin je manjša kot v Sloveniji. Imajo omejeno število članov. Družina sprejema nove člane samo v primeru izpisa iz lovske družine ali smrti posameznega člana. Člani lovskih družin plačujejo takso za izvajanje lova državi in deželi Furlaniji Julijski krajini. Višina takse je različna za posamezna lovišča. Prostoživeča divjad je last države, ob uplenitvi pa v celoti pripada uplenitelju (Fattori, 2007).

7.1.2 Lov na divjega prašiča

Lov na divjega prašiča je dvojen. Tradicionalni, kot ga imenujejo, je lov s »pritiskom« (brakade), drugi je selekcijski lov z lovskih prež. Člani lovskih družin se na začetku leta odločijo, kakšen način lova bodo izvajali. Za posamezni lov se mora odločiti najmanj 15% članov. Tisti, ki izvajajo tradicionalni lov, ne smejo loviti selekcijsko in obratno. Oba načina lova se tudi ne smeta izvajati na istem območju. Lovska družina razdeli površino glede na število članov, ki izvajajo posamezni način lova.

Lovna doba za tradicionalni način lova na divjega prašiča je od 1. septembra do 31. decembra za vse starostne razrede. Za selekcijski odstrel divjega prašiča, razen za svinje z mladiči, je lovna doba od 15. junija do 15. januarja. Svinjo z mladiči pa se lahko strelja od 1. oktobra do 15. novembra. Lov ponoči ni dovoljen. Tradicionalni lov na divjega prašiča se lahko izvaja eno uro pred sončnim vzhodom do mraka. Poteka dvakrat na teden, in sicer v sredo in v nedeljo. Selekcijski lov pa je dovoljen dve uri pred sončnim vzhodom do dve uri po sončnem zahodu, največ 5 dni na teden (Fattori, 2007).

7.1.3 Škode in krmljenje

Škode v kmetijskem prostoru ne pokrivajo lovske družine. Dežela Furlanija Julijska krajina namenja sredstva za pokrivanje škode po divjadi v sklad, iz katerega se nastale škode izplačujejo oškodovancem. Kot pravijo, je tak način pokrivanja škode sporen z določili EU, ker predstavlja dodatno spodbudo kmetijstvu in s tem večjo konkurenčnost pred drugimi članicami EU, ki takega načina pokrivanja škode nimajo. Zato ga bodo morali opustiti.

Krmljenje divjadi se ne načrtuje ali prepoveduje. Lovci ga lahko izvajajo po lastni želji in obsegu (Fattori, 2007).

7.1.4 Načrtovanje odstrela in odstrel

Odstrel načrtuje centralna pisarna za raziskave v kmetijstvu, naravovarstvu, gozdarstvu in Alpah. Načrtuje se za posamezne okraje na podlagi ugotovljene številčnosti divjega prašiča na terenu. Ugotavljanje številčnosti poteka v istem dnevu za vse lovske družine tako, da lovci prešttevajo divjad na terenu. Če lovska družina doseže 75% načrtovanega odstrela v prvi polovici lovne dobe, lahko predlaga zvišanje plana odstrela. Delež načrtovanega odstrela po starostni strukturi je 80% v razredu ozimcev in lanščakov ter 20% nad 2 leti starih. Spolno razmerje je 50% ženskega in 50% moškega spola.

Odstrel divjega prašiča je v obmejnih loviščih, glede na druga lovišča Furlanije Julijske krajine, v letu 2006/2007 mnogo višji (Fattori, 2007) (Preglednica št. 15).

**Preglednica št. 15 Plan odstrela in odstrel divjega prašiča v obmejnih družinah v Italiji za leto 2006
 (Annata ..., 2007)**

Okraj	Lovišče	Ocenjena št.	Plan selekc.	Plan trad.	Odstrel selekc.	Odstrel trad.	Povšina (ha)
7	Capriva del Friuli	13	13	0	8	0	514
7	Dolegna del Collio	14	6	6	2	6	490
7	Giasbana	21	28	0	27	0	280
7	Mernico	29	4	12	1	7	315
7	Piuma	26	33	0	33	0	507
7	Plessiva	21	21	0	17	0	380
7	Ruttars - Venco'	7	9	0	6	0	411
7	San Floriano del Collio	23	22	0	22	0	600
7	San Mauro - Salcano	10	15	0	10	0	470
7	Spessa	9	13	0	8	0	308
3	Drenchia	100	0	47	0	15	1328
3	Faedis	33	0	30	0	9	4661
3	Grimacco	80	0	50	0	26	1633
3	Pulfero	97	0	30	0	17	4803
3	Savogna	86	0	40	0	20	2211
3	Stregna	120	0	80	0	49	1970
3	Torreano	43	0	40	0	11	3488
14	Prepotto	90	0	58	0	50	3324
1	Taipana	50	20	17	2	9	6547
	Skupaj	872	184	410	136	219	34240

Odstrel divjega prašiča naj bi bil mnogo višji kot je uradno prikazan.

8 ŠKODE

8.1 ZGODOVINA ŠKOD

Škoda po divjadi je v kmetijstvu znana že od mlajše kamene dobe, ko je človek začel obdelovati zemljo in rediti udomačene živali (Černe, 2004). V vseh obdobjih je divjad zaradi povzročanja škode na kmetijskih površinah delovala konfliktno, posredno in neposredno, v odnosu s kmetom. Posredno zaradi nenehnega konflikta med kmeti in upravljavci z divjadjo. Ta spor je rešila avstrijska vladarica Marija Terezija, ko je s posebnimi ukrepi divje prašiče na prostem dala iztrebiti ter zmanjšati številčnost ostale divjadi. V drugi polovici 19. stoletja je bila v slovenskem prostoru iztrebljena še jelenjad, pa tudi ostale parkljaste divjadi je bilo malo. Zato mnogo let o lovski škodi niso govorili. Po letu 1914 so se divji prašiči začeli ponovno pojavljati, z njimi tudi škoda v kmetijskem prostoru. Z naraščanjem številčnosti se je povečevala tudi škoda (LD Sabotin, 2004).

Sedaj, ko so škode v kmetijstvu zelo velike in ponekod že ogrožajo pridelovanje kmetijskih rastlin, ni na voljo ne poceni sredstev za preprečevanje škod in ne dovolj usposobljenih strokovnjakov za njihovo ocenjevanje (Černe, 2004). Konflikt med kmeti in upravljavci lovišč je ponovno prisoten.

8.2 PREPREČEVANJE ŠKOD PO DIVJADI

8.2.1 Biološke metode

Z biološkimi metodami uravnavamo številčnost divjadi ter ohranjamo in izboljšujemo habitat divjadi tako, da ji trajno zagotavljamo vse možnosti, ki jih potrebuje za življenje. Pomembni so predvsem primeren dovolj obsežen prostor, ponudba naravne hrane, zavetje in mir (Černe, 2004).

8.2.1.1 Ohranjanje in sajenje plodonosnega drevja

Plodonosno drevje je zelo pomembno v prehrani divjega prašiča. Kostanj, želod in žir so glavni plodovi za jesensko prehranjevanje in nabiranje tolšče za zimo. Ob velikem obrodu, so omenjeni plodovi tudi zimsko prehrana, divji prašiči jih iščejo pod listjem in tudi

snegom. Na območjih, poseljenih z divjim prašičem, je potrebno pri gospodarjenju z gozdovi ohraniti plodonosno drevje, če je potrebno, ga tudi dosejati (Černe, 2004).

8.2.1.2 Krmne njive

Preprečevanje škode po divjadi se izvaja tudi s krmnimi njivami, te morejo biti pravilno razporejene po območju, na katerem je največji pritisk divjadi na kmetijske površine. Postavljene morajo biti v notranjost gozda, stran od kmetijskih površin. Če hočemo doseči učinke preprečevanja škode, je smiselno krmno njivo zasaditi z domačimi vrstami kultur, ki so divjemu prašiču priljubljene in dozoriyo v času, ko so največje škode v kmetijskem prostoru. Krmne njive naj bi služile izključno za preprečevanje škod, na njih se ne bi smelo izvajati odstrela, ali pa jih izkoriščati za dodatno krmljenje s ciljem povečevanja reprodukcije divjega prašiča (Černe, 2004).

8.2.1.3 Primerna lokacija kmetijskih površin

Obdelovalne površine, ki so v gozdu ali na gozdnem robu, so bolj izpostavljene divjadi in so na njih škode pogostejše. Na takih površinah je škode nemogoče preprečevati. Potrebno bi bilo preventivno opozarjati kmetovalce na izpostavljenost takšnih lokacij škodam, še preden se vzpostavijo obdelovalne površine. Obdelovalnih površin, ki jih obdaja večji gozdni kompleks ali gozdni rob, je tudi v obravnavanem območju veliko. V gozdu in na površinah v zaraščanju imajo divji prašič in druga visoka divjad primerno kritje, na obdelanih površinah pa pašo. Za kmetijsko obdelavo so primernejši večji kompleksi njiv, oddaljeni od gozdnega roba. Tik ob gozdnem robu pa naj bi bil pas travnate površine, na kateri divji prašiči tudi delajo škodo, vendar travnate površine omogočajo boljši pregled za fizično varovanje pridelkov na njivah ter lažje izvajanje odstrela (Černe, 2004).

8.2.1.4 Dopolnilno krmljenje

Dopolnilno krmljenje na krmiščih za preprečitev škod po divjem prašiču je zelo uveljavljeno in velja za najpomembnejši ukrep pri zmanjševanju škod. Vendar pa s krmljenjem divjih prašičev preprečujemo škodo samo, če jih krmimo vse leto na več krmiščih, ki morajo biti čim bolj oddaljena od polj. Preprečevalno krmljenje je učinkovito,

če ne bistveno vpliva na reprodukcijo divjih prašičev, ker se z večanjem številčnosti povečuje tudi škoda v kmetijskem prostoru (Černe, 2004).

8.2.1.5 Rajonizacija lovišč in izločitev mirnih con

Z rajonizacijo lovišč se določijo območja, na katerih gojimo divjega prašiča s sprejetimi enotnimi smernicami in predeli, na katerih je ta vrsta divjadi nezaželena (Černe, 2004).

Eden od ukrepov zmanjševanja škode je izločitev mirnih con, saj pomanjkanje miru v osnovnem življenjskem prostoru gozdu vpliva na večanje škode v kmetijskem prostoru. Divji prašiči se tako zadržujejo podnevi v neprehodnih površinah, zaraščenih z robido in črnim trnjem, v neposredni bližini kmetijskih zemljišč, ponoči pa delajo škodo na njivah in travnikih. S kombinacijo preprečevalnega krmljenja in izločitve mirnih con bi lahko uspešno preprečevali škodo v kmetijskem prostoru.

8.2.1.6 Usklajena številčnost z okoljem

Bistvena naloga lovskih organizacij je usklajevanje številčnosti divjega prašiča z zmogljivostjo okolja, v katerem živi. Primerna številčnost divjega prašiča je taka, ki ne povzroča škod, oziroma so te znosne. Znaša 5 do 6 glav na 1000 ha rajonizirane površine. Poleg primerne številčnosti je pri zmanjševanju škode pomembna tudi spolna in starostna struktura, ki jo uravnavamo z vsakoletnim odstrelom, ki mora biti usklajen z enotnimi gojitvenimi smernicami. Populacije divjega prašiča, ki so usklajene po spolnem in starostnem razmerju, delajo manjše škode, kot neuskklajene (Černe, 2004).

8.2.2 Tehnična zaščita kmetijskih rastlin

Tehnična zaščita preprečuje škode po divjadi, ne odpravlja pa vzrokov škod, tako kot biološke metode zaščite. Glede na višino izplačanih škod so tehnična sredstva še vedno malo v rabi, predvsem ker se z njimi povečajo stroški pridelovanja. Največ se uporabljajo preprosta in cenejša tehnična sredstva, katerih učinkovitost je vprašljiva (Černe, 2004).

8.2.2.1 Mehanična zaščitna sredstva

Mehanična zaščita je najstarejša v zgodovini zaščite kmetijskih kultur in domačih živali pred divjadjo. Vrste mehanične zaščite so: razne ograde, plotovi, obore in lesene ograde, žične, zidane ali betonske ograde. Pravilno zgrajene ograde so najboljša zaščita pred škodami po divjadi. Njihova slaba stran je zahtevna, dolgotrajna in draga postavitvev, zato so primerne samo za ograditev vrtov in sadovnjakov. Za njive je primernejša ograditev z žičnimi ograjami, ki jo lahko uporabimo tudi za površinsko ograditev večjih njivskih kompleksov. Žična ograda je najbolj primerna zaščita njiv ob gozdnem robu v območjih, kjer so stalne škode. Če ograda ni pravilno postavljena, divjega prašiča in tudi druge divjadi ne zadrži pred vdorom v njivo (Černe, 2004) (Slika 11).

Slika 11: Z žično ograjo slabo ograjena koruzna njiva, v katero je vdrl divji prašič (foto:R. Širok)

8.2.2.2 Vizualna zaščitna sredstva

Strašila, ki so vizualna zaščita pred škodami, so že zelo stara. V človeška oblačila oblečeni slamnati možje učinkovito preprečujejo škodo večinoma le kratek čas, dokler se divjad ne navadi nanje. Poleg strašil se lahko postavi ostrižene lase, ki oddajajo vonj po človeku. Nekateri kmetje uporabijo za strašila tudi vreče umetnih gnojil. Ta vrsta zaščite je poceni in primerna za varovanje površin, ki niso preveč izpostavljene škodam.

Vizualna zaščita so tudi trakovi, ki jih navežemo okrog njive. Tudi njihova učinkovitost je, kot pri strašilih, le kratkotrajna (Černe, 2004).

8.2.2.3 Svetlobna zaščitna sredstva

Včasih je bil znan ukrep svetlobne zaščite kurjenje ognja. Tudi danes se ga priporoča za zavarovanje manjših njiv, ki jih je treba zavarovati za krajši čas. Ogenj se vidi od daleč, divjad se ga boji, ima pa tudi kemični učinek z neprijetnim vonjem.

Kot svetlobna zaščita se uporabljajo razni svetleči predmeti in trakovi, ki se navežejo okrog njive tako, da jih obrača veter. Sodobnejša sredstva so električna in plinska svetila, ki se nastavljivo ugašajo in prižigajo, največkrat se uporabljajo skupaj z akustičnimi zaščitnimi sredstvi. Učinkujejo samo nekaj časa, zato jih uporabljamo samo v kritičnem obdobju zorenja posevkov, ko je pritisk divjadi največji (Černe, 2004).

8.2.2.4 Akustična ali zvočna zaščitna sredstva

Tudi akustična sredstva za zaščito kmetijskih pridelkov pred divjadjo se uporabljajo že dalj časa. Nekoč so odganjali divjad od polj z vpitjem in ropotom.

Najpreprostejša in najcenejša oblika zaščite z ropotom je privezovanje pločevink na vrstico, ki je napeta okrog njive. Pločevinki sta pripeti po dve in dve, tako da že v rahlem vetru povzročata ropot.

Novejša zvočna zaščita so naprave, ki oddajajo v določenem časovnem presledku strele. Te naprave delujejo učinkovito nekaj časa, sčasoma pa se divjad navadi nanje. Pomanjkljivost te naprave je tudi v tem, da je ne moremo uporabljati v bližini naselij.

Sodobna zvočna zaščita so elektronsko vodene strašilne naprave, ki s traku oddajajo strele in glasove, ki zastrašujejo divje prašiče. Tudi take naprave so učinkovite le krajši čas.

Tudi zaščita s tranzistorji in magnetofoni deluje samo nekaj časa, zato je priporočljiva uporaba samo v najbolj kritičnih obdobjih (Černe, 2004).

8.2.2.5 Kemična zaščitna sredstva

Kemična sredstva za zaščito kmetijskih površin so novejša oblika zaščite. Delujejo na osnovi slabega okusa in smradu, kar odvrča divjad. Uporabljajo se kot premazi in

škropiva, v nekatera sredstva pa namakamo krpe in jih obesimo na vrvi ob robu njive. Sredstva na osnovi smradu delujejo samo nekaj časa, ker se divjad na smrad hitro privadi.

Pri nas dovoljena kemična sredstva za zaščito pred divjadjo so: aromit - MK, aromit, kunilent R-12, kemakol, esurol FS 500, mesurol WP 50 in arbin.

Divjad odvrčajo tudi preznojena oblačila, lasje in umazana ovčja volna. Primerna so bolj za manjše njivice v bližini hiš. Oblačila so učinkovita, če jih zamenjamo na vsakih nekaj dni (Černe, 2004).

8.2.2.6 Električna zaščitna sredstva

Električne ograde so dokaj nov način zaščite pred divjadjo in spadajo ob primerni postavitvi med najučinkovitejšo zaščito pred škodami po divjadi. Uveljavljajo se ograde z gibljivim - nihajnim sistemom, ki uspešno zadrži tudi nalet divjadi. Za uspešno zaščito kmetijskih površin z električno ograjo pred vsemi vrstami visoke divjadi je potrebna postavitvev ograde s šestimi žicami (Černe, 2004).

Za zaščito pred divjim prašičem so potrebne tri žice, na začetku in koncu ograde postavimo močne napenjalne stebre, mednje v razdalji do 50m postavimo nosilne stebre, na 10m pa distančnike. Žica mora biti dobro napeta in vidna, tako predstavlja že mehansko prepreko. Žival najbolj učinkovito zadrži ograja, po kateri tečejo ponavljajoči se impulzi električne energije. Takšna ograja predstavlja fizično in psihično oviro. Strah pred ponovno bolečino ostane živali v spominu in tako preprečuje vdor na ograjeno kmetijsko zemljišče (Vidrih, 2007).

Kljub temu, da je učinkovitost električne ograje za varovanje kmetijskih zemljišč zelo dobra, ima nekaj pomanjkljivosti. Potrebno jo je redno pregledovati in skrbeti, da so vse žice napete. Da bi električna ograja pravilno delovala in da bi se žice dobro videle, je nujna košnja ruše pod ograjo. Ti ukrepi še dodatno podražijo pridelavo kmetijskih pridelkov (Černe, 2004).

8.2.2.7 Varovanje kmetijskih rastlin s čuvanjem

Varovanje kmetijskih rastlin s čuvanjem je že zelo star in zelo učinkovit ukrep preprečevanja škode po divjadi. Ločimo čuvanje s psi čuvaji in varovanje z organizirano čuvajsko službo. Čuvanje s psi je manj uspešno in je primerno za manjše njive, saj mora pes imeti omogočeno gibanje okrog posevkov. Biti mora tudi dovolj oster, drugače divjad vseeno pride na njivo.

Bolj učinkovito je varovanje z organiziranim čuvanjem. Njive se varuje v najbolj kritičnih mesecih povzročanja škode po divjadi. Predvsem bi bilo smiselno ob kmetijskih površinah, ki so bolj podvržene škodam, v kritičnih mesecih pogosteje izvajati lov. Organizirano čuvanje je primerno za večje kmetijske komplekse, nadomesti lahko draga in manj učinkovita tehnična sredstva (Černe, 2004).

8.3 VRSTE ŠKOD PO DIVJEM PRAŠIČU

Pri povzročanju škode na kmetijskih površinah se divjega prašiča od vseh živalskih vrst uvršča na prvo mesto. Na travnikih povzroča škodo z ritjem, medtem ko išče v zemlji razne gomolje in koreninice ter beljakovinsko hrano (glodavce, žuželke in ličinke...). Največ škode na travnikih po divjem prašiču je v toplejšem vremenu spomladi in septembra. Povzročena škoda pomeni upad količine sena ali trave za krmo živine in oteženo košnjo zaradi neravne površine. Razritine je potrebno poravnat ročno ali strojno s traktorjem in jih ponovno zasejati s travo (Černe, 2004) (Slika 12).

Slika 12: Razriti travnik od divjega prašiča v lovišču Grgar (foto:R. Širok)

V vinogradih dela divji prašič škodo na grozdju in trsju, saj trga cele grozde tudi s trsjem vred. Predvsem v intenzivnih sadovnjakih, v katerih so drevesa manjše rasti, navadno svinja z mladiči pripogiba in lomi cele veje, da jih tudi mladiči dosežejo. Škodo povzroči na sadju, pa tudi na sadnem drevju (Slika 13).

Slika 13: Škoda na sadnem drevju po divjem prašiču v lovišču Sabotin (foto:T. Hrobat)

S prerivanjem dela škodo tudi na posajeni koruzi in krompirju, rije kar po posajenih vrstah za gomolji in zrnjem. Krompir, ki je sajen na hlevski gnoj, je še toliko bolj izpostavljen ritju, ker so v gnoju prisotni razni razkrojevalci in ličinke. Za koruzo, ki jo žanjemo s silokombajnom, ni priporočljiva setev žita, ker ostane v zemlji še veliko semenja koruze in je tako večja možnost ritja divjih prašičev. Na krompirju ponovno dela škodo, ko se oblikujejo novi gomolji (Černe, 2004). Velike škode dela na mlečno zreli koruzi, predvsem ker pomendra veliko več stebel, kot poje storžev. Prve tri zunanje vrste koruze ostanejo navadno nedotaknjene, notranjost koruzne njive, pa je velikokrat popolnoma uničena (Slika 14).

Slika 14: Škoda na koruzi po divjem prašiču v lovišču Grgar (foto:R. Širok)

Divji prašič dela škodo še na žitih, vrtninah in domačih živalih, samo v manjšem obsegu (Arhivi lovskih družin ..., 2006).

8.4 ŠKODE PO DIVJEM PRAŠIČU V OBRAVNAVANEM OBMOČJU

8.4.1 Problematika škode po divjem prašiču v preteklosti

O velikih škodah po divjem prašiču s tega območja so razpravljali na sejah lovskih družin, še preden se je ustanovil bazen za gospodarjenje z divjim prašičem. Eden od razlogov ustanovitve bazena je bil prav problem poravnave škod. V lovski družini Grgar so se že takrat pritoževali, da znaša poravnava škode po divjih prašičih več, kot je vrednost odstreljene smjadi (Zapisnik 1. seje ..., 1971). Odstrel pa je v lovišču Grgar v istem obdobju znašal povprečno manj kot 5 divjih prašičev (Razni ..., 1967).

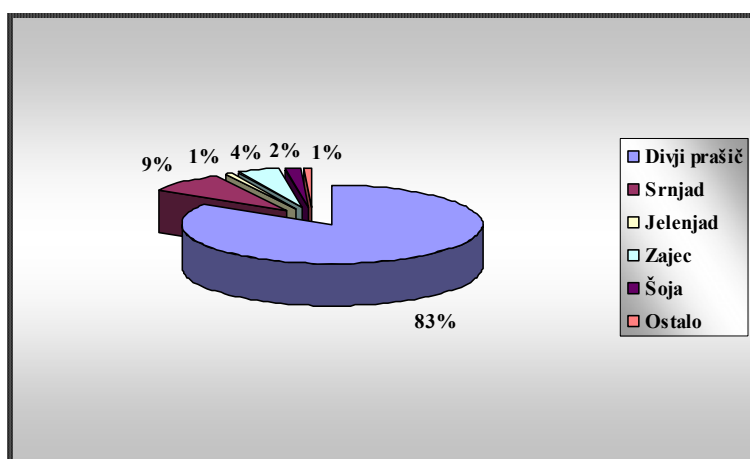
Takoj po ustanovitvi bazena je UO ZLD Gorica v svojem letnem proračunu določil znesek 8000 takratnih dinarjev za regresiranje škod. Na rednem letnem območnem zboru LZ Gorica 19. julija 1970 so znesek s sklepom povišali na 10 000 dinarjev. Vendar so omenjeni znesek koristili samo za nabavo potrebne krme za zimo ali obdelavo krmnih njiv za divje prašiče. Na seji odbora bazena za gospodarjenje z divjim prašičem so 7. novembra 1974 sprejeli sklep, ki je določal, da se pri ZLD Gorica oblikuje sklad za regresiranje škode po divjem prašiču. V ta sklad so LD, ki so tvorile bazen, od tedaj prispevale 75% tržne vrednosti uplenjenih prašičev v bazenu. Svet bazena za gospodarjenje z divjimi prašiči je na seji 29. junija 1975 sprejel še Sporazum o enotnem gospodarjenju z divjimi prašiči, enotnem reševanju škodnih primerov in združevanju sredstev za plačilo in preprečevanje škode. Članice bazena so morale na podlagi sprejetega sporazuma postavljati visoke preže in krmišča ter začeti intenzivneje obdelovati krmne njive za zadrževanje divjega prašiča v višjih predelih, stran od kmetijskih površin (LD Sabotin, 2004).

Škoda se je še naprej povečevala, leta 1978 je bilo v skladu nekaj več kot 72 000 dinarjev, celotna škoda v bazenu pa je bila nekaj več kot 152 000 dinarjev. ZLD je tako istega leta predlagala, da se zbira v refundacijskem skladu za pokritje škode 100% izkupiček od uplenjenih prašičev. Tudi v naslednjih letih sklad ni pokrival vse škode, saj je krepko

presejala izkupiček od uplenjenih prašičev. Opozarjali so, da kmetom plačuje pridelke po znatno višji ceni od tržne. Tako se je kmetom splačalo, da jim prašiči uničujejo pridelke. Med članicami bazena je prihajalo zaradi povečevanja škode do nesporazumov in nekatere so grozile, da bodo izstopile iz bazena (LD Sabotin, 2004). Kasneje so sklad opustili in so lovske družine same skrbele za povračilo škod (Semenič, 2006).

8.4.2 Škoda po divjem prašiču in ostalih vrstah divjadi v letih 2001 do 2006

Škode po divjem prašiču glede na ostalo divjad prevladujejo v vseh loviščih celotnega območja. V nekaterih loviščih škode po ostali divjadi skoraj ni (Slika 15).

Slika 15 Delež škode po divjem prašiču in ostalih vrstah divjadi v obdobju od 2001 do 2006 (Arhivi lovskih ..., 2006)

V porastu so škode po divjem zajcu in jelenjadi. Divji zajec dela škodo predvsem v loviščih Lijak in Gorica na sadnem drevju in vrtinah (Arhivi lovskih ..., 2006).

8.4.3 Škoda po divjem prašiču v centralnem in obrobem delu območja

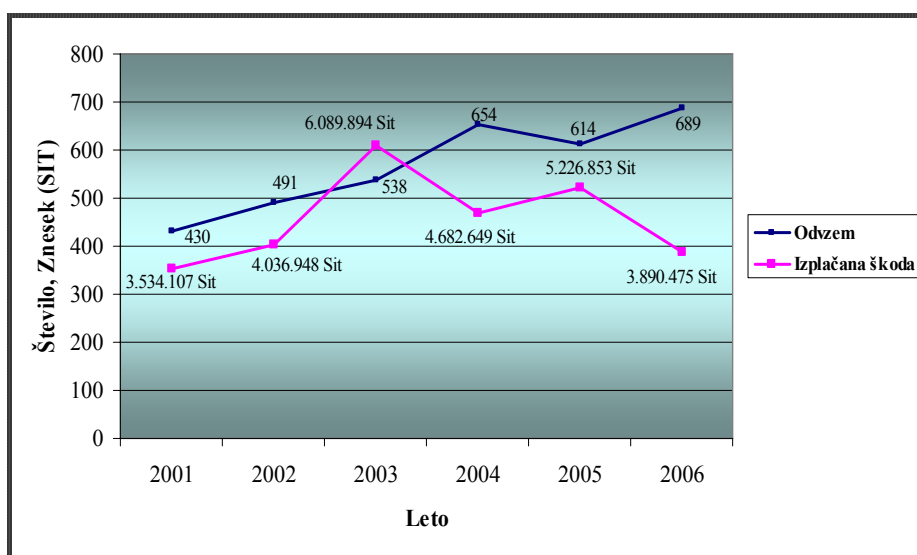
Povprečna izplačana škoda po divjem prašiču od leta 2001 do 2006 je v centralnem delu območja enkrat višja kot v obrobem delu (Arhivi lovskih ..., 2006) (Preglednica št. 16) (Slika 16).

Preglednica št. 16: Primerjava višine izplačane škode v centralnem in obrobno območju (Arhivi lovskih družin ..., 2006)

Leto	Izplačana škoda					
	Centralno območje		Obrobno območje		Celotno območje	
	SIT	EU	SIT	EU	SIT	EU
2001	3.534.107 SIT	14.748 €	2.404.874 SIT	10.035 €	5.938.981 SIT	24.783 €
2002	4.036.948 SIT	16.846 €	1.864.824 SIT	7.782 €	5.901.772 SIT	24.628 €
2003	6.089.894 SIT	25.413 €	2.623.251 SIT	10.947 €	8.713.145 SIT	36.359 €
2004	4.682.649 SIT	19.540 €	2.606.037 SIT	10.875 €	7.288.686 SIT	30.415 €
2005	5.226.853 SIT	21.811 €	1.878.319 SIT	7.838 €	7.105.172 SIT	29.649 €
2006	3.890.475 SIT	16.235 €	1.235.371 SIT	5.155 €	5.125.846 SIT	21.390 €
Skupaj	27.460.926 SIT	114.592 €	12.612.676 SIT	52.632 €	40.073.602 SIT	167.224 €

Opombe: Vsi zneski so iz tolarjev (SIT) preračunani v evre (EU) po tečaju 1EU= 239,64 SIT

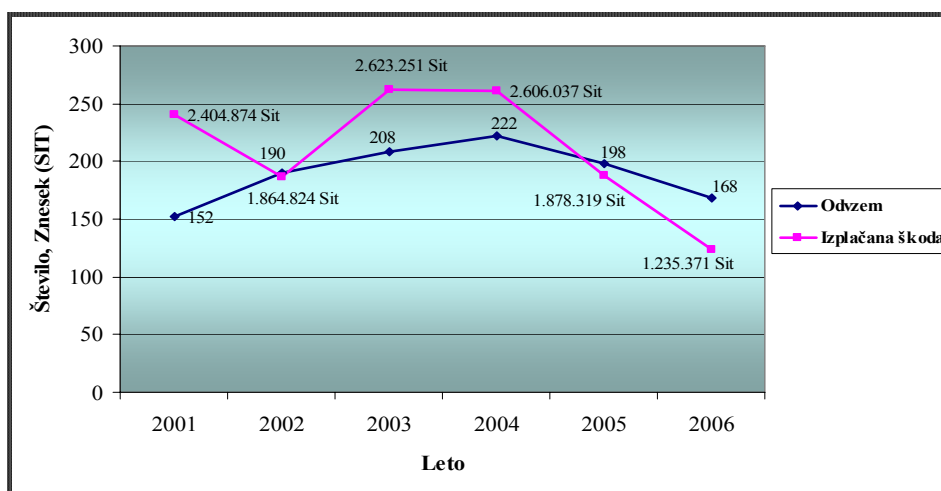
Povprečni odvzem je v od leta 2001 do 2006 v centralnem delu območja trikrat višji, kot v obrobno delu. V prvih treh letih so bile v centralnem delu območja v porastu škode in tudi odvzem. Leta 2004 se je odvzem krepko povečal, kar je verjetno vplivalo na zmanjšanje škode. Zadnja tri leta lepo kažejo, kako lahko odvzem vpliva na višino škode. (Slika 16).

Slika 16: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v centralnem delu območja (Arhivi lovskih družin ..., 2006)

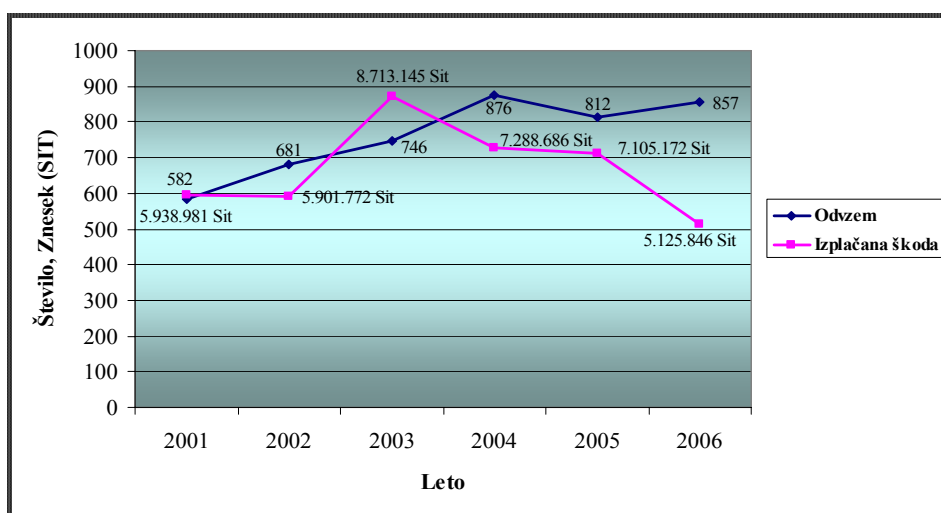
V obrobno delu območja je situacija malo drugačna, odvzem prva štiri leta raste, potem pa se zmanjšuje. Škoda pa se prvo leto zmanjša, druga leta pa raste in pada skupaj z

odvzemom (Slika 17). Na manjši odvzem in delež izplačane škode zadnjih let v obrobnem delu območja, verjetno vpliva tudi večji odvzem v centralnem delu območja. Centralni del predstavlja jedro populacije, vsaj njen del pa se seli izven meja lovišč, iz centralnega dela v obrobni del območja.

Slika 17: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v obrobnem delu območja (Arhivi lovskih družin ..., 2006)

Za celotno območje je opaziti z večanjem odstrela manjši delež izplačane škode (Slika 18).

Slika 18: Primerjava izplačane škode z odvzemom divjega prašiča v celotnem območju (Arhivi lovskih družin ..., 2006)

8.4.4 Škoda po vrstah kulture

Po izplačilu prevladuje škoda na travnikih (Slika 19), ki jih je zaradi obsežnosti in velikih površin tudi težje zavarovati pred ritjem divjih prašičev.

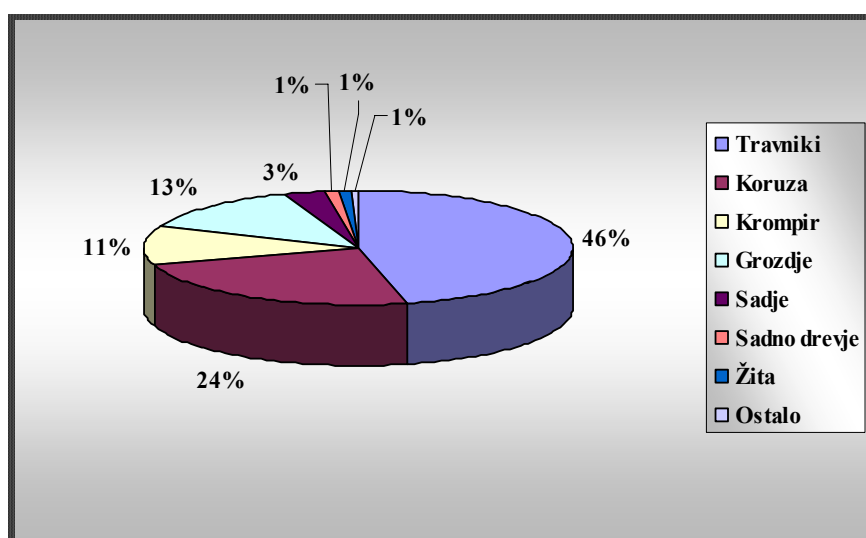
Zelo velik je tudi delež izplačane škode na koruzi (Slika 19), saj je predvsem mlečna koruza zelo priljubljena hrana divjih prašičev.

Škoda na grozdju je prisotna predvsem v loviščih Sabotin in Dobrovo ter loviščih Lijak in Gorica. Vina nekaterih vinogradnikov Goriških brd dosegajo visoke cene. Cena grozdja, po kateri se izplačuje povzročena škoda, pa je mnogo nižja, zato so vinogradniki nezadovoljni. V prihodnosti je mogoče pričakovati povečanje deleža izplačane škode na grozdju.

Dokaj velik delež, 11% izplačane škode, je tudi na krompirju, predvsem zato, ker je zelo razširjen na celotnem območju (Slika 19).

Znaten delež so še škode na sadju in sadnem drevju, in sicer 4%. Večina škode na sadju in sadnem drevju je v spodnjem delu Vipavske doline in v Brdih.

Škode po divjem prašiču na ostalih kulturah je manj. Ostale kulture so tudi v kmetijskem prostoru zastopane z manjšim deležem (Slika 19).

Slika 19: Delež izplačane škode po vrstah kulture za obdobje od leta 2001 do 2006 (Arhivi lovskih družin ..., 2006)

8.4.5 Prostorski prikaz izplačane škode in odstrela divjega prašiča za obdobje od leta 2004 do 2006

Po letu 1970 je na tem območju zaslediti veliko upadanje deleža kmetijskih površin na račun povečevanja deleža gozda (Leban, 2007b). V istem času se prične tudi rast populacije divjega prašiča, zato so obdelovalne površine, ki so še ostale, toliko bolj podvržene škodam po divjadi.

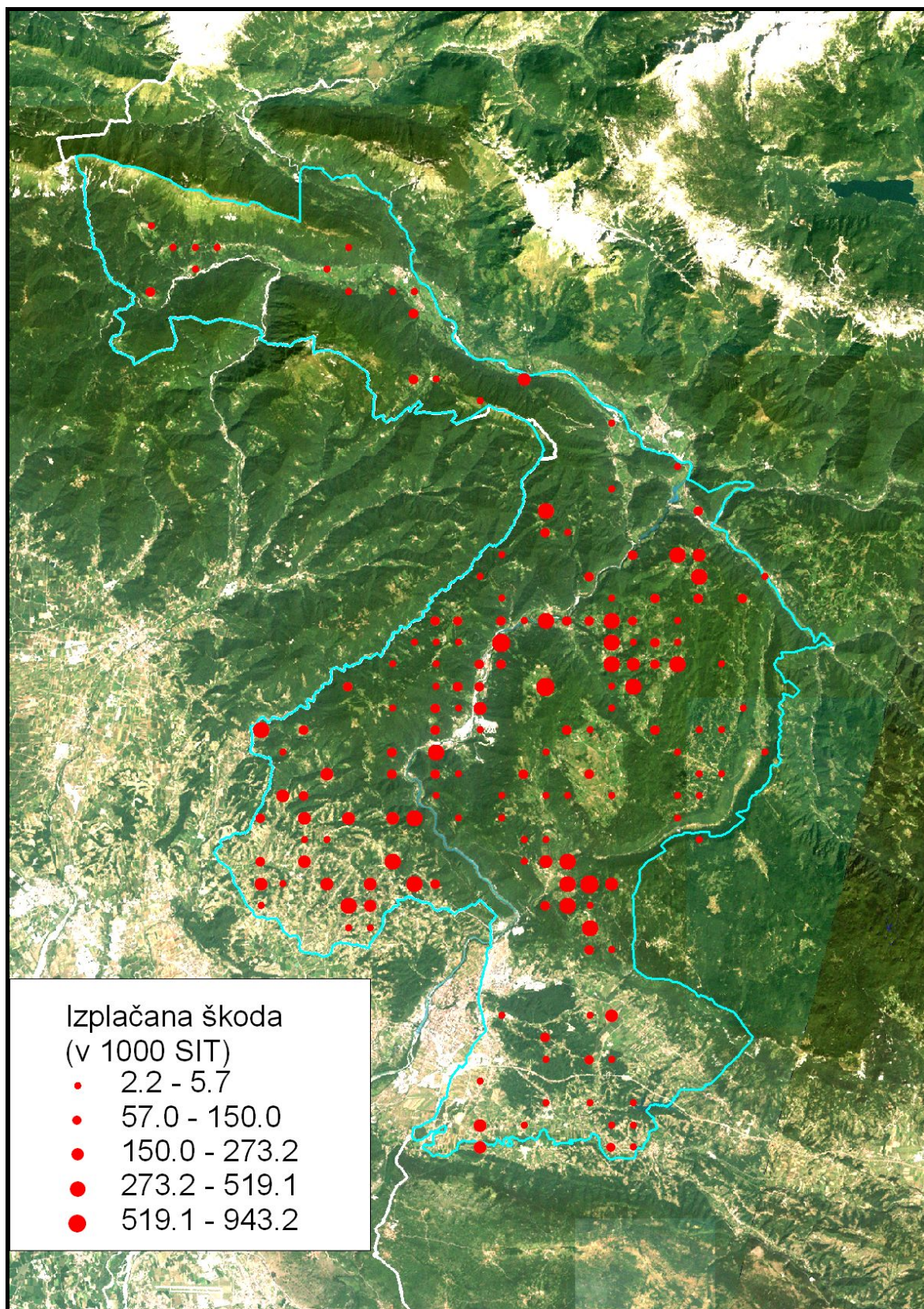
Največji obseg škode se pojavlja v predelih, kjer so večji kompleksi obdelovalnih površin in velika številčnost divjega prašiča. Škode so tudi vsako leto bolj ali manj na istih površinah (Arhivi lovskih družin ..., 2006).

V obdobju od leta 2004 do 2006 je bila največja koncentracija izplačane škode na več lokacijah. Prva lokacija je južni del lovišča Grgar, ki zajema površine Grgarskega in Zagorskega polja ter sega v lovišče Gorica, vse do naselja Ravnica in do Ravniškega polja. Na tem območju prevladuje škoda na koruzi, krompirju in travnikih (Slika 20).

Druga lokacija je na vzhodnem delu lovišča Kanal in zahodnem delu lovišča Čepovan in se razteza prek Seniškega brega in Avč, po dolini reke Soče v lovišče Anhovo, do naselja Deskle. Prevladuje delež izplačane škode na travnikih in krompirju, v dolini Soče pa je škoda na koruzi, travnikih in krompirju (Slika 20).

Veliko izplačane škode je tudi v spodnjem delu Goriških brd, kjer je več obdelovalnih površin, kot v ostalih loviščih. Prevladujejo škode na grozdju in sadju (predvsem na češnjah in breskvah), v nekoliko manjšem deležu so še škode na koruzi, drugem sadnem drevju, krompirju in travnikih (Slika 20).

Na travnikih je bila največja izplačana škoda na Kanalskem vrhu. Velike škode pa so tudi na Tolminskem, na Kanalskem lomu ter na Srednjem (Slika 20).

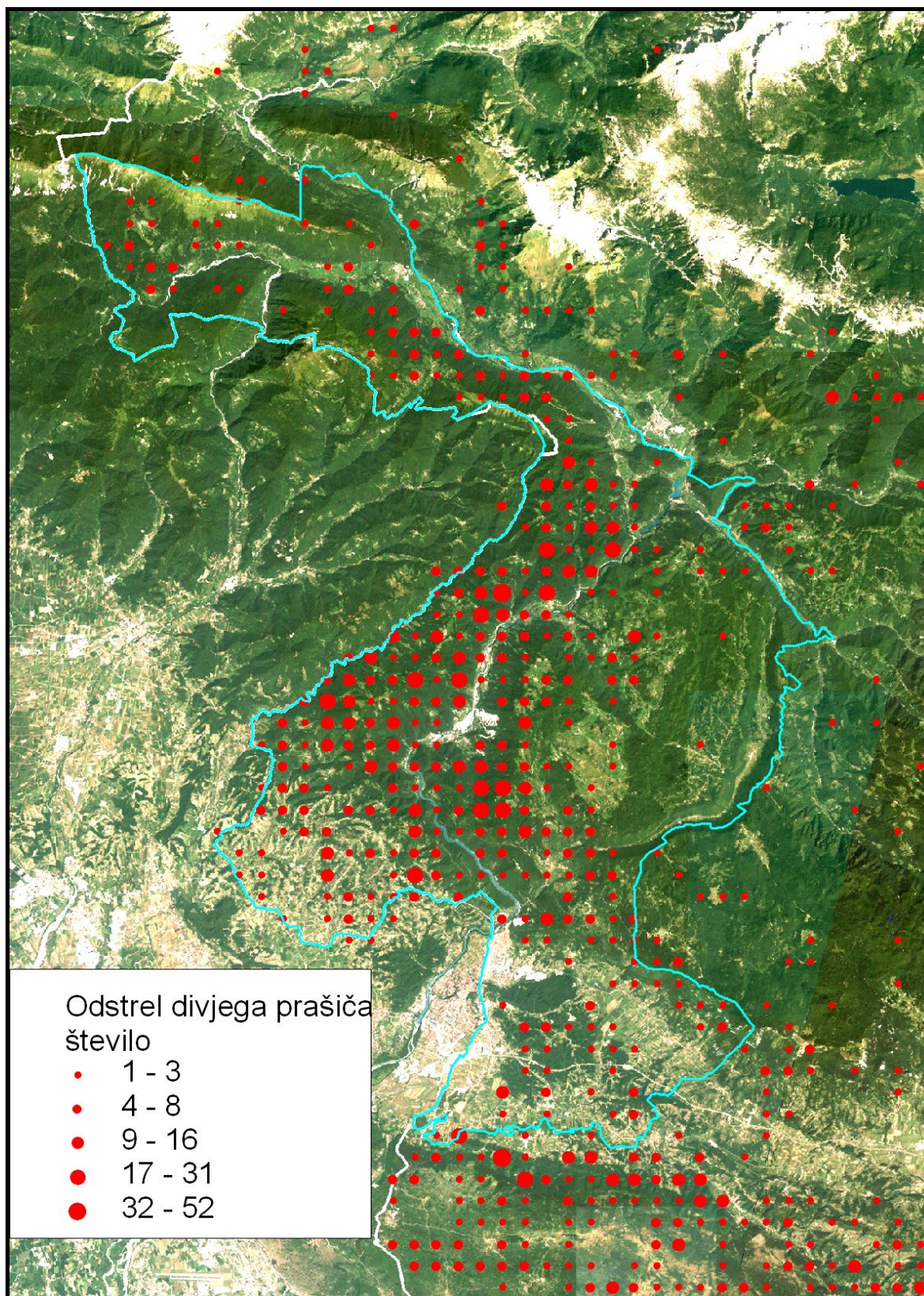

Slika 20: Prostorski prikaz izplačane škode za obdobje od leta 2004 – 2006 (Arhivi lovskih družin ..., 2006) (Meje lovišč: Priloga C)

Kot vidimo na karti (Slika 21), je odstrel po območju bolj enakomerno porazdeljen, kot pa izplačane škode. Odstrel in izplačane škode kažeta, da je divji prašič prisoten praktično v celotnem centralnem delu območja, samo v vzhodnem delu lovišča Grgar ga ni (Slika 21).

Velik odstrel je ob zahodnem delu centralnega območja ob državni meji z Italijo. Škode so tu majhne, predvsem zaradi manjše gostote naseljenosti prebivalstva in majhnega deleža obdelovalnih površin (Slika 21). Habitat je za divjega prašiča v tem predelu zelo primeren, je veliko naravne hrane (plodonosnega drevja), potrebnega kritja in miru pred človeškimi vplivi.

V celotnem območju se najvišji odstrel z najvišjimi izplačanimi škodami prostorsko ne pokriva, predvsem zaradi tega, ker večinoma odstreljujejo na privabljalnih krmiščih (Jerina, 2006a) (Slika 21).

Slika 21: Prostorski prikaz odstrela divjega prašiča za obdobje od leta 2004 – 2006 (Jerina, 2006b)
(Meje lovišč: Priloga C)

8.4.6 Rezultati ankete o škodi v kmetijskem prostoru

Anketa je pokazala, da za ocenjevanje škode večina Lovskih družin uporablja strokovno knjižico Lojzeta Černeta (Černe, 2004) ter lastno znanje in izkušnje. Dve družini poleg tega uporabljata še katalog kalkulacij. Informacijo o ceni za obračun in ovrednotenje škode jih dobi največ v najbližji zadrugi, nekateri pa v reviji Kmečki glas in najbližji maloprodajni trgovini. Dve družini dobita še podatke s Statističnega urada in ena z Lovski zveze Slovenije. Ti različni viri informacij za oceno škode pomenijo manjša odstopanja pri oceni škode.

Zapisnik o nastali škodi se pri večini LD napiše ob vsaki prijavi škode, pri eni LD pa samo na željo oškodovanca. Zapisnike podpišeta pri vseh predstavnik LD in oškodovana stranka. Pri sestavi zapisnika večina LD vedno upošteva mnenje oškodovanca, pri dveh pa je mnenje upoštevano, ko je to potrebno.

Oškodovanci jih najpogosteje obveščajo pisno, sporočilo pustijo v nabiralniku LD. V nekaterih LD pa tudi osebno in po telefonu. Na prijavljeno škodo se večina LD odzove v roku enega tedna, tri LD v roku treh dni in ena v roku dveh dni.

Na ogled prijavljene škode pošljejo v največ primerih strokovno usposobljenega lovca za ocenjevanje škode – referenta komisije, v štirih LD najmanj dva, ki sta v komisiji za ocenjevanje škode, v dveh LD komisijo za ocenjevanje škode, v kateri so tri osebe, v eni LD pošljejo lovca, člana LD.

Za organizacijo izvedbe je v največ LD odgovoren referent oziroma predsednik komisije, v eni LD pa tudi starešina in gospodar.

Po izplačani škodi večinoma preverjajo sanacijo le priložnostno, ali je sploh ne preverjajo. Štiri družine preverjajo sanacijo, od tega tri naslednjič ne izplačajo škode, če le ta ni bila opravljena. Ena družina napiše zapisnik o opravljeni sanaciji.

Fizične osebe (kmetje, lastniki zemljišč), ki jim je bila povzročena škoda in jo prijavljajo (od leta 2001 do 2006), so načeloma iste osebe, vsako leto pa je še kdo drugi zraven (6 LD), ali pa so kar vedno iste osebe (5 LD).

Za zaščito kmetijskih zemljišč se največ uporablja električni pastir in različne ograje. Nekoliko manj uporabljajo strašila, top na plin in akustična sredstva. Od kemičnih sredstev se uporablja samo arbin. Prisotna so tudi fizična sredstva, in sicer v največji meri mrtve straže-čakanje, pa tudi redni in občasni obhodi (Anketna vprašanja: Priloga B).

Anketa kaže na neenotnost lovskih družin pri ocenjevanju škode, probleme poravnave in ceditve rešuje vsaka LD po svoje, kot se ji zdi najboljše. Nekatere to opravljajo uspešno, v dogovoru z lastniki, nekatere pa manj uspešno, zato se sproži tudi kakšen sodni postopek.

9 RAZPRAVA

V zadnjih desetletjih je trend naraščanja številčnosti divjega prašiča prisoten v Sloveniji in tudi v drugih evropskih državah. Vzrok temu je sprememba načina življenja sodobnega človeka, ki se je v vsakdanjem življenju oddaljil od naravnih virov. Razvoj v kmetijstvu, uvajanje novih sort kmetijskih kultur in intenziviranje proizvodnje prinašata presežke pridelave hrane, kar omogoča zaposlitev večine prebivalstva v ostalih nekmetijskih dejavnostih. Prebivalstvo in dejavnosti so skoncentrirani v urbanih središčih. Vsa ta dejstva pomenijo manjše pritiske človeka na habitat divjega prašiča, kar omogoča tej živalski vrsti boljše pogoje za življenje in razmnoževanje, kot jih je imela v preteklosti.

Če primerjamo odstrel divjega prašiča v obravnavanem območju z gojitvenim loviščem Medved, ki ima tudi visoko številčnost divjega prašiča, vidimo, da je v obravnavanem območju odstrel višji. Odstrel v gojitvenem lovišču Medved za obdobje od leta 1995 do 2004 znaša 69 divjih prašičev na 1000 ha površine (Kastelec, 2006), v obravnavanem območju pa od leta 1997 do 2006 102 prašiča na 1000 ha površine. Višina izplačane škode je v gojitvenem lovišču Medved za obdobje od leta 2000 do 2005 6036 SIT na hektar kmetijskih površin (Kastelec, 2006), v obravnavanem območju pa za obdobje od leta 2001 do 2006 2527 SIT na hektar kmetijskih površin. Gojitveno lovišče Medved ima manjši delež kmetijskih površin (Kastelec, 2006), zato je kljub večji izplačani škodi v obravnavanem območju (obravnavano obm. 40.073.602 SIT, GL Medved 20.874.014 SIT) manjši pritisk na kmetijske površine. Vzrok temu so predvsem boljši naravni prehranski pogoji v obravnavanem območju, kot v gojitvenem lovišču Medved.

Na rast populacije divjega prašiča v obravnavanem območju je vplivalo več dejavnikov: začetek bazenskega načina gospodarjenja, zaraščanje kmetijskih površin, upad kmetijske dejavnosti, povečevanje deleža plodonosnega drevja in zimsko krmljenje v 70-ih letih.

Iz analize odvzema divjega prašiča je razvidno, da je rast populacije začela po letu 1970. V lovskih krogih sta se spremenila miselnost in pogled na to vrsto divjadi. Na divjega prašiča se ni gledalo več samo kot na škodljivca, ampak zelo zanimivo lovno divjad, ki potrebuje večjo pozornost. Tako se je leta 1970 ustanovil bazen za gospodarjenje z divjim prašičem. Sredstva, ki so bila v preteklosti namenjena regresiranju škod, so se začela namenjati

zimskemu krmljenju divjih prašičev. Domnevno je bilo krmljenje ob dobrih naravnih prehranskih možnostih dodatna vzpodbuda za povečevanje rodnosti. Z bazenskim gospodarjenjem se je pridobilo boljši pregled celotne populacije, njenih odzivov v posameznih letih, kar je bilo za divjega prašiča ugodno. Pri načrtovanju odstrela se je verjetno pustilo neko rezervo, ki je dopuščala rast populacije. Ker načrtovanje odstrela temelji predvsem na analizi preteklega odstrela, zaostaja načrtovanje za dejanskim stanjem v naravi najmanj za eno leto. Letna nihanja številčnosti populacije je težko predvideti, zato jih je težko upoštevati pri načrtovanju.

Po letu 1971 se je začelo tudi večje zaraščanje kmetijskih površin, kar je bila posledica izseljevanja prebivalstva iz odročnejših predelov v industrijska in upravna središča ter opuščanje kmetijske dejavnosti. Povečeval se je delež gozda, predvsem listavcev z veliko plodonosnega drevja. Trend zaraščanja kmetijskih površin se stopnjuje do danes in z njim rast populacije divjega prašiča. Odvzem se je od leta 1970 do 2006 povečal za 28-krat. Vsi navedeni dejavniki so pripomogli k izboljšanju pogojev in habitata divjega prašiča, zato je populacija danes tako številčna, predvsem v centralnem delu območja.

Velika gostota populacije divjega prašiča se večinoma odraža na škodi v kmetijskem prostoru, ni pa to vedno objektivni pokazatelj. Ob manjši letni ponudbi naravne hrane so pritiski na kmetijske površine občutno višji. Za povzročanje škode ni potreben trop 40-ih prašičev. Svinja z mladiči pride v koruzno njivo le trikrat in je pridelek lahko popolnoma uničen. Za nekaj klasja, ki ga poje, uniči precejšen del njive. Posamezne lovske družine so že v 70-ih letih poročale o velikih škodah na kmetijskih površinah po divjem prašiču, ki so presegle finančno vrednost uplenjene divjadi. Odvzem divjega prašiča v tistem obdobju pa je bil neprimerljivo manjši. Dejstvo je, da se škode izplačujejo od uplenjene divjadi in je ob manjšem številu uplenjene divjadi tudi manj sredstev za pokrivanje škode.

Velike škode v obravnavanem območju nastajajo tudi zaradi same zgradbi krajine, saj se prepletajo površine v zaraščanju z obdelovalnimi površinami. Divji prašič lahko podnevi leži zraven njive v popolnoma neprehodni z robido zaraščeni površini, ponoči pa gre v njivo in dela škodo. Večji kompleksi obdelovalnih površin so samo v Brdih in v spodnji Vipavski dolini, zato so pritiski divjega prašiča na »ostanke« nekdanje povsem kmetijske krajine še toliko večji.

Zaradi slabega odnosa med lovskimi družinami in oškodovanci se v mnogih primerih škoda dopušča in tudi povečuje. Z večjim sodelovanjem obeh interesnih skupin bi se na preprečevanju škode lahko storilo mnogo več. Kmetje bi morali biti bolj zainteresirani za učinkovito zaščito svojih zemljišč in pri kmetovanju upoštevati prostoživeče živali. Nekateri celo odklonijo električno ograjo, ki jim jo priskrbijo lovske družine, saj je potrebno dodatno delo pri vzdrževanju.

Rezultati ankete o škodi v kmetijskem prostoru so pokazali, da večina LD uporablja pri ocenjevanju škode strokovno knjižico Lojzeta Černeta (Černe, 2004) ter lastno znanje in izkušnje. Informacijo o ceni za obračun in vrednotenje škode dobijo na različnih krajih. Komisija za ogled prijavljene škode zajema različno število oseb. Anketa kaže na neenotnost lovskih družin pri ocenjevanju škode, probleme poravnave in cenitve rešuje vsaka LD po svoje, kot se ji zdi najboljše. Nekatere to opravljajo uspešno, v dogovoru z lastniki, nekatere pa manj uspešno.

Škode se pojavljajo vsako leto na bolj ali manj istih površinah, ki jih lovske družine dobro poznajo in nastanek škode lahko predvidijo. Pogosteje bi morali izvajati odstrel neposredno ob kmetijskih površinah, kjer so škode največje, v času pritiska divjega prašiča na te površine. Lovske družine bi si morale omogočiti pogoje za lažje izvajanje odstrela na teh površinah. Največja gostota odstrela in najboljše naravne razmere za divjega prašiča so v zahodnem delu obravnavanega območja ob meji z Italijo, od zgornjih Brd do Kolovrata. Škode po divjem prašiču na tem področju praktično ni ali pa je minimalna, saj ni kmetijskih površin. Zelo bi pripomogli k zmanjševanju škode, če bi se del tega odstrela preneslo na področja, kjer so škode velike.

Naslednji problem so preprečevalna krmišča in krmne njive, ki ne služijo svojemu namenu, ampak se na njih izvaja odstrel. Postavljena so na področjih, kjer ni obdelovalnih površin. Z izvajanjem odstrela na njih pa se odganja divjega prašiča iz predelov, kjer ne povzroča nobene škode.

Rezultati ankete o krmljenju so pokazali, da so privabljajna krmišča zelo pomembna za izvajanje odstrela in doseganje plana odstrela. Dejansko stanje števila krmišč v naravi se ne ujema z evidentiranimi krmišči v letnih načrtih. Usmeritve za krmljenje divjadi dopuščajo

samo eno krmišče na 1000 ha površine, za odstrel tako številčne populacije pa je potrebno večje število privabljalnih krmišč z minimalno količino položene krme. Anketa je pokazala, da je na večini krmišč bilo letno položeno več kot 150 kg krme. Potrebna je uskladitev načrtovanja krmljenja in števila krmišč z realnimi potrebami izvajanja odstrela in omejitev količine krme na posameznem krmišču. Z odstrelom na krmiščih se lahko tudi bolje izvaja selekcijo glede spolne in starostne strukture ter razvitosti posameznih osebkov. Pri lovu s tehniko »pritiska« je odstrel naključen in ne omogoča selekcije.

Bazenski načina gospodarjenja je bil za divjad, ki potrebuje večje območje, boljši, saj je zajemal območje populacije ene živalske vrste in je bil zato bolj natančen. Na novo ustanovljena LUO pa tvorijo nekakšna zaokrožena območja populacij vseh vrst divjadi. Lahko se zgodi, da del populacije posamezne živalske vrste izolirajo iz skupnega načrtovanja. Zato se mi zdi bazenski način gospodarjenja za posamezno divjad boljši.

Naravne razmere v območju kažejo na zelo primeren habitat divjega prašiča, potrebno pa je gospodarjenje s primerno uravnoteženo številčnostjo populacije z okoljem. Prevelika gostota populacije je tudi bolj izpostavljena razvoju bolezni. Krmljenje z minimalnimi količinami korusa na privabljalnih krmiščih in učinkovito preprečevalno krmljenje sta nujni za primerno izvajanje odstrela in preprečevanje škode. Prav gotovo pa bi bilo potrebno na preprečevalnih krmiščih in krmnih njivah prepovedati izdelavo lovskih prež. Odstrel bi moral biti takšen, da bi ohranjal večje število starejših osebkov (nad 3 leta) in tako zagotavljal stabilno populacijo, ki omogoča naravne odnose znotraj vrste.

10 POVZETEK

Divji prašič (*Sus scrofa L.*) spada med živalske vrste, ki so se zelo dobro prilagodile spremembam v okolju in povzroča velike škode v kmetijskem prostoru. V Sloveniji je bil že skoraj iztrebljen, pa se je vseeno uspešno ponovno namnožil in je sedaj ena najpogostejših lovnih divjadi.

Diplomska naloga zajema področje zahodne Slovenije, kjer je številčnost divjega prašiča največja, tako imenovani bazen divjega prašiča.

V preteklosti je bila na tem območju glavna gospodarska panoga živinoreja, ki ji je bil prilagojen način življenja. Tudi gozdovi so bili v posameznih predelih območja izkoriščani za kmetijske namene in osiromašeni z steljarjenjem in pobiranjem plodov za krmo živine. Tako so bili prehrambeni pogoji za divjega prašiča mnogo slabši od današnjih, kar je vplivalo na manjšo številčnost.

Analiza odvzema od leta 1951 do 2006 je pokazala začetek rasti populacije divjega prašiča leta 1970. Takrat je zelo upadla kmetijske dejavnosti, začelo se je zaraščanje kmetijskih površin. Habitat divjega prašiča se je izboljševal, delež plodonosnega drevja je bil velik, zaraščene površine so prinesle mnogo miru in zmanjšala se je prisotnost človeka. Leta 1970 se je začelo z divjim prašičem gospodariti bazensko, kar je verjetno najbolj pripomoglo k naraščanju populacije.

Z naraščanjem številčnosti divjega prašiča se je povečevala tudi škoda na kmetijskih površinah. Največji delež izplačane škode je bil leta 2003, od takrat je škoda nekoliko v upadanju, kar je verjetno posledica povečevanja plana odstrela z namenom zmanjšanja številčnosti populacije.

Rezultati ankete o škodi so pokazali na neenotnost pri ocenjevanju in izplačilu škode, posledica tega je pomanjkanje usposobljenih strokovnjakov na tem področju in literature. Ker je parkljasta divjad vedno bolj razširjena v kmetijskem prostoru, bo na tem področju potrebno še veliko storiti. Za preprečevanje škode morajo več napraviti oboji, kmetijci in lovske družine. Potrebna je večja uporaba učinkovitih sredstev za zaščito zemljišč, preprečevalno krmljenje in več odstrela v kmetijskem prostoru, kjer so škode največje.

11 VIRI

- Annata Venatoria 2006/07. 2007. Videm/Udine, Regione autonoma friuli venezia giulia.
http://www.regione.fvg.it/asp/gestione_venatoria/contenuto/allegati/cinghiale%2006-07.xls (22.11.2007).
- Arhivi Lovskih družin. 2006. »Zapisniki ocenitve škode od divjadi.« LD Anhovo, LD Kanal, LD Grgar, LD Sabotin, LD Dobrovo, LD Gorica, LD Lijak, LD Čepovan, LD Volče, LD Most na Soči, LD Kobarid (osebni vir, jun.-okt. 2007)
- Černe L. 2004. Preprečevanje in ocenjevanje škod od divjadi na kmetijskih rastlinah. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 174 str.
- Desetletni lovsko gojitveni načrt za Soško lovskogojitveno območje 2001-2010. 2001. Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije: 214 str.
- Dolgoročni načrt za 11. Triglavsko LUO za obdobje 2007 – 2016. 2006. Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije: 133 str.
- Dolgoročni načrt za 12. Zahodno visokokraško lovsko upravljavsko območje za obdobje 2007 – 2016. 2006. Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije: 140 str.
- Erhatic Širnik R. 2005a. Ponovno osvajanje življenjskega prostora. *Lovec*, 88, 11: 523-526.
- Erhatic Širnik R. 2005b. Od škodljive, nezavarovane vrste do lovne vrste divjadi z varstveno dobo. *Lovec*, 88, 12: 579-581.
- Erhatic Širnik R. 2005c. Od plemenite do škodljive divjadi. *Lovec*, 88, 10: 465- 467.
- Fattori U. 2007. »Gospodarjenje z divjim prašičem v Italiji.« Videm, Regione Avtonoma Friuli Venezia Giulia (osebni vir, nov. 2007)
- Gozdnogospodarski načrt GGO Tolmin 2001-2010. 2003. Ljubljana, Zavod za gozdove Slovenije: 118 str.
- Jerina K. 2006a. Vplivi okoljskih dejavnikov na prostorsko razporeditev divjega prašiča (*Sus scrofa L.*) v Sloveniji. *Zbornik gozdarstva in lesarstva*, 81: 3-20.
- Jerina K. 2006b. »Odvzem divjega prašiča po koordinatah.« Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire (osebni vir, sept. 2007)
- Jug D. 1995 »Arhiv bazenskega gospodarjenja z divjim prašičem« Volče, LD Volče (osebni vir, avg. 2007)

- Jurc M. 2005. *Gozdna zoologija : [univerzitetni učbenik]*. 1. natis. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 2005. XI, 348 str.
- Kastelec M. 2006. Pregled gospodarjenja z divjim prašičem (*Sus scrofa L.*) v gojitvenem lovišču Medved: diplomska naloga (Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire). Ljubljana, samozal.: 69 str.
- Koren I. 2001. »Raba tal.« Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije (osebni vir, sept. 2007)
- Koren I. 2006. »Letni načrti lovišč za leto 2006.« Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije (osebni vir, sept. 2007)
- Krže B. 1982. Divji prašič. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 183 str.
- Krže B. 2005a. Vid divjega prašiča je boljši kot si mislimo! *Lovec*, 88, 10: 468-469.
- Krže B. 2005b. Dvanajst mesecev v prašičjem revirju (1) *Lovec*, 88, 4: 178-179.
- Krže B. 2006. Črno na belem. *Lovec*, 89, 12: 586-588.
- Krže B. 2007. Črno na belem. *Lovec*, 90, 1: 15 -16.
- LD Sabotin. 2004. Kronika lovske družine Sabotin in kratek pregled lovstva na Slovenskem, Primorskem in v Brdih do leta 1954. Kojsko, LD Sabotin: 248 str.
- Leban F. 1998. Analiza zaraščanja v Območni enoti Tolmin. Diplomaska naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 40 str.
- Leban F. 2001. »Drevesa« Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije, OE Tolmin (osebni vir, sept. 2007)
- Leban F. 2007a. »Karta območja« Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije, OE Tolmin (osebni vir, jun. 2007)
- Leban F. 2007b. »Spreminjanje rabe tal.« Tolmin, Zavod za gozdove Slovenije, OE Tolmin (osebni vir, sept. 2007)
- Mehle J. 2006. Na leto je nujno treba odstreliti dovolj ozimcev! *Lovec*, 89, 11: 524- 526.
- Popis prebivalstva: aktivno prebivalstvo, ki opravlja poklic po dejavnosti (brez oseb, ki delajo v tujini in družinskih članov, ki z njimi bivajo). Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije. 1991. Ljubljana: 67 str.
- Popis prebivalstva: delovno aktivno prebivalstvo po dejavnosti, naselja, Slovenija. 2002. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije
http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_naselja_prebivalstvo.asp (7. 8. 2007).
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. 2002. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 71 str.

- Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971: prebivalstvo: prebivalstvo in gospodinjstva 1948, 1953, 1961 in 1971. 1975. Beograd, Zvezni zavod za statistiko: 503 str.
- Popis prebivalstva: prebivalstvo po spolu in starosti 1991. 1991. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 244 str.
- Popis prebivalstva: skupno prebivalstvo in kmečko prebivalstvo po spolu in aktivnosti (brez oseb, ki delajo v tujini in družinskih članov, ki z njimi bivajo). 1991 Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije: 129 str.
- Popis stanovništva 1953: osnovni podatki o stanovništvu. 1960. Beograd, Savezni zavod za statistiko: 314 str.
- Pravilnik o evidenci dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2006)
http://rkg.gov.si/GREK/documents/RABA_pravilnik.pdf (14.9.2007)
- Razni lovskogospodarski statistični podatki lovišč in lovskih družin Lovske zveza Gorica za obdobje od 1951/52 do 1966/67. 1967. Nova Gorica, Zveza lovskih družin
- Semenič B. 2005. »Škode od divjadi 2001-2005.« Nova Gorica, ZLD Nova Gorica (osebni vir, apr. 2007)
- Semenič B. 2006. »Odstrel od 1968 – 2006.« Nova Gorica, ZLD Nova Gorica (osebni vir, feb. 2007)
- Semenič B. 2007. »Zapisniki sej bazena za gospodarjenje z divjim prašičem.« Nova Gorica, ZLD Nova Gorica (osebni vir, maj 2007)
- Vidrih M. 2007. Uporaba sistemov elektroograj za varovanje obdelovalnih zemljišč pred divjim prašičem (*Sus scrofa L.*) V: 8. slovensko posvetovanje o varstvu rastlin. 2007. Ljubljana, Društvo za varovanje rastlin Slovenije: str. 34-35.
- Zapisnik 1. seje komisije za visoko divjad dne 15.11. 1971. 1971. Nova Gorica, Zveza lovskih družin
- Zapisnik 2. seje iniciativnega odbora za ustanovitev bazena o gospodarjenju z divjimi prašiči na desnem bregu Soče z dne 25. 2. 1976. 1976. Nova Gorica, Zveza lovskih družin
- Zapisnik sestanka predstavnikov lovskih družin, članic obeh bazenov za gojitev divjih prašičev na levem in desnem bregu Soče z dne 14. 12. 1983. 1983. Nova Gorica, Zveza lovskih družin

ZAHVALA

Rad bi se zahvalil vsem, ki so karkoli prispevali k izdelavi te naloge.

Zahvaljujem se prof. dr. Mihi Adamiču za mentorstvo, nasvete in usmeritve pri izdelavi diplomskega dela. Recenzentki prof. dr. Maji Jurc se zahvaljujem za pregled diplomskega dela.

Zahvaljujem se dr. Klemenu Jerini za pomoč pri analizi podatkov, izdelavi kart in posredovanju podatkov.

Posebna zahvala gre Borutu Semenič z ZLD Nova Gorica, da mi je omogočil stik s člani lovskih družin, posredoval podatke in pomagal pri sestavi ankete.

Zahvaljujem se vsem predstavnikom lovskih družin, ki so mi omogočili dostop do arhivov in si vzeli čas za pomoč pri zbiranju podatkov in Aleksandru Petriču za predstavitev območja in problematike.

Zahvaljujem se uslužbencem ZGS območne enote Tolmin, Florijanu Lebanu za pripravo uporabnih podatkov in Iztoku Korenu za posredovanje podatkov.

Zahvaljujem se tudi Pepiju Mihelicu in dr. Umbertu Fattoriju za posredovanje podatkov o gospodarjenju v Italiji.

Na koncu bi se rad zahvalil še staršem za podporo v študijskih letih.

PRILOGE

PRILOGA A - DEFINICIJE POSAMEZNIH RAZREDOV RABE ZEMLJIŠČ

(Povzeto po: Pravilnik o ..., 2006)

Šifra 1100 Njiva ali vrt

Kmetijska zemljišča, ki jih orjemo, ali drugače obdelujemo in obračališča, namenjena obdelavi teh površin, širine do 2m. Na teh zemljiščih pridelujemo enoletne in nekatere večletne kmetijske rastline (žita, krompir, krmne rastline, oljnice, predivnice, sladkorno peso, zelenjadnice, vrtnine, okrasne rastline, zelišča, jagode, itd.). Sem sodijo tudi kmetijska zemljišča v prahi. Zemljišča, ki so začasno zasejana s travo ali drugimi krmnimi rastlinami (za obdobje manj kot 5 let) in se uporabljajo za košnjo ali pašo večkrat na leto. V primeru, da so površine porasle s travno rušo več kot pet let, se uvrščajo v trajni travnik.

Šifra 1211 Vinograd

Površina, zasajena z vinsko trto (*Vitis vinifera*), vključno z obračališči in potmi v vinogradu ter brežinami pri vinogradu na terasah, ki je enotno urejena (terasa ali vertikalna) in ima enoten sistem obdelave (poti, ipd.)

Šifra 1221 Intenzivni sadovnjak

Površina, zasajena samo z eno sadno vrsto, razen v primeru mešanega nasada breskev in nektarin ter mešanega nasada lupinarjev, pri pridelavi se uporabljajo sodobne intenzivne tehnologije. Površina intenzivnega sadovnjaka je površina, ki zajema površino intenzivnega sadovnjaka skupaj z obračališči, potmi, nasipi in drugimi pomožnimi zemljišči. Nasade jagod uvrščamo v vrsto dejanske rabe Njiva ali vrt.

Šifra 1222 Ekstenzivni sadovnjak

Vsi ostali sadovnjaki, neprimerni za intenzivno pridelavo. To so nasadi visokodebelnih dreves sadnih vrst, vzgojenih na bujni podlagi ali iz semena, z gostoto več kot 50 dreves na hektar. V ekstenzivnih sadovnjakih lahko raste ena ali več različnih sadnih vrst.

Šifra 1230 Oljčnik

Površina, zasajena z oljkami, ki so med seboj oddaljene največ 20 metrov, povečana za širino oziroma dolžino največ 10-ih metrov od debel oljk, zasajenih na zunanjih robovih oljčnika, ki je namenjena za obračališča in pomožne poti, nasipe ter druga pomožna zemljišča.

Šifra 1300 Trajni travnik

Površine kmetijskih zemljišč porasle s travo, deteljami in drugimi zelmi, ki se jih redno kosi ali pase. Te površine niso v kolobarju in se ne orjejo. Kot trajni travnik se štejejo tudi površine, porasle s posameznimi gozdnimi drevesi, kjer število dreves ne presega 50 dreves/ha. Sem sodijo tudi pašniki v visokogorju.

Šifra 1410 Kmetijsko zemljišče v zaraščanju

Opuščena kmetijska zemljišča, ki se zaraščajo. Pokrovnost dreves je 20 – 75 %. Če se ta zemljišča 20 ali več let ne uporabljajo v kmetijske namene, če pokrovnost dreves preseže 75 % in če je obseg debel nad 10 cm, preidejo v gozd.

Šifra 1500 Drevesa in grmičevje

Površine, porasle z drevesi in grmičevjem. V ta razred spada obvodna zarast v primeru, ko so obrečni pasovi porasli z drevjem oz. grmovjem. Sem prištevamo tudi meje iz gozdnih dreves, ki označujejo meje med posameznimi parcelami in so široke manj kot 10m. Namen mej je zaščita kmetijskih in drugih površin pred vetrom, erozijo, itd...

Šifra 2000 Gozd

Gozd je zemljišče, poraslo z gozdnim drevjem v obliki sestoja ali drugim gozdnim rastjem, ki zagotavlja katerokoli funkcijo gozda.

Šifra 3000 Pozidano in sorodno zemljišče

V ta razred spadajo vsa zemljišča, na katerih so zgradbe, ceste, ki vodijo do naselij ali hiš, parkirni prostori, rudniki, kamnolomi in druga infrastruktura, ki služi za opravljanje dejavnosti ljudi.

Šifra 4220 Zamočvirjeno zemljišče

Nizko ležeča zemljišča, pogosto poplavljena in ves čas bolj ali manj namočena, ki se ne uporabljajo v kmetijske namene.

Šifra 5000 Suho odprto zemljišče s posebnim rastlinskim pokrovom

Negozdna zemljišča, pokrita z nizko vegetacijo (pod 2 m), ki se ne uporabljajo za kmetijske namene. Pokritost z vegetacijo ni večja od 75%.

Šifra 6000 Odprto zemljišče brez ali z nepomembnim rastlinskim pokrovom

Nezazidana zemljišča z malo ali brez vegetacije, zaradi česar takšnih površin ne moremo vključiti v kakšen drug razred. Sem sodijo vsa zemljišča, prekrita z golimi skalami, peščene plaže in sipine, prodnate površine ob, oz. v vodotokih, ki so večje od najmanjše površine (5000 m²), melišča in ostale odprte površine.

Šifra 7000 Voda

V ta razred uvrščamo površine, pokrite s površinskimi vodami, kot so jezera, reke, potoki in jarki, v katerih se nahaja voda.

PRILOGA B – ANKETNA VPRAŠANJA

ŠKODE

1. Za ocenjevanje škode uporabljate:

- a) strokovno knjižico Lojzeta Černeta
- b) katalog kalkulacij
- c) lastno znanje in izkušnje
- d) drugo (navedite) _____

2. Informacijo o ceni za obračun in ovrednotenje škode dobite v:

- a) reviji Kmečki glas
- b) najbližji maloprodajni trgovini
- c) najbližji zadrugi
- d) katalogu kalkulacij
- e) drugi strokovni literaturi
- f) internetu
- g) Statističnem uradu Republike Slovenije
- h) Lovski zvezi Slovenije
- i) drugje (navedite) _____

3. Kdaj napišete zapisnik o nastali škodi?

- a) na zahtevo oškodovanca
- b) ob vsaki prijavi
- c) kadar nam čas dopušča
- d) nikoli

4. Pri sestavi zapisnika je mnenje oškodovanca:

- a) vedno upoštevano
- b) upoštevano takrat, ko je to potrebno
- c) nikoli, ker to ni potrebno

5. Sestavljeni zapisnik podpišejo:

- a) samo oškodovana stranka
- b) samo predstavniki lovske družine
- c) predstavniki lovske družine in oškodovana stranka
- d) nihče, ker na zapisniku to ni potrebno

6. Na kakšen način vas oškodovanci obvestijo o nastali škodi

- a) osebno
- b) telefonsko
- c) pisno v nabiralnik LD
- d) drugo (navedite) _____

7. Kdo je v vaši LD odgovoren za organizacijo izvedbe ocenjevanja škode?

- a) starešina
- b) referent oziroma predsednik komisije
- c) drugi (navedite) _____

8. Na prijavljeno škodo se odzovete v roku:

- a) še istega dneva
- b) dveh dni
- c) treh dni
- d) enega tedna
- e) odvisno od razpoložljivega časa (vpišite v kolikih dnevih v povprečju)___

9. Na ogled prijavljene škode pošljete:

- a) lovca, člana LD
- b) strokovno usposobljenega lovca za ocenjevanje škode – referenta komisije
- c) najmanj dva, ki sta v komisiji za ocenjevanje škode
- d) komisijo (več kot dva) za ocenjevanje škode, v kateri je ___ (število) oseb

11. Po izplačani škodi:

- a) preverite sanacijo in, v kolikor ta ni narejena, naslednjič škode ne izplačate
- b) preverite sanacijo in napišete zapisnik o narejeni sanaciji
- c) zgolj priložnostno preverite sanacijo
- d) pri plačilu škode se vaša skrb iz tega naslova preneha

12. Struktura fizičnih oseb (kmetov, lastnikov zemljišč), ki ima in prijavlja škodo (od leta 1998 do letos 2004) je:

- e) večinoma so vedno iste fizične osebe
- f) načeloma so iste fizične osebe, vsako leto pa je še kdo drugi zraven
- g) vsako leto so druge fizične osebe

13. Katera od spodaj naštetih tehničnih sredstev uporabljate (lahko več odgovorov):

- a) električnega pastirja
- b) različne ograje (od lesenih do žičnih ter kombinacije obojih)
- c) strašila
- d) top na karbid
- e) akustična sredstva (radio, sirene)
- f) drugo (navedite) _____

14. Katera od spodaj naštetih kemičnih sredstev uporabljate (lahko več odgovorov):

- a) arbin
- b) razni razpršilci, spreji
- c) drugo (navedite) _____

15. Katera od spodaj naštetih fizičnih sredstev uporabljate (lahko več odgovorov):

- a) čakanje – mrtve straže
- b) redni obhodi
- c) občasni obhodi
- d) varovanje s psom
- e) drugo (navedite) _____

KRMLJENJE

1. Kolikšno število vseh (preprečevalnih, privabljalnih, last LD, privatnih) krmišč ste v vaši LD imeli v letu 2006? _____

2. Od tega je bilo:

- a) preprečevalnih krmišč (ni odstrela) št: _____
- b) privabljalnih (se je izvajal odstrel) št: _____

3. Koliko koruze ste porabili na vseh krmiščih, ki so navedena v vprašanju št. 6, v letu 2000? _____ kg

4. Koliko divjih prašičev ste odstrelili na krmiščih (čakanje): _____

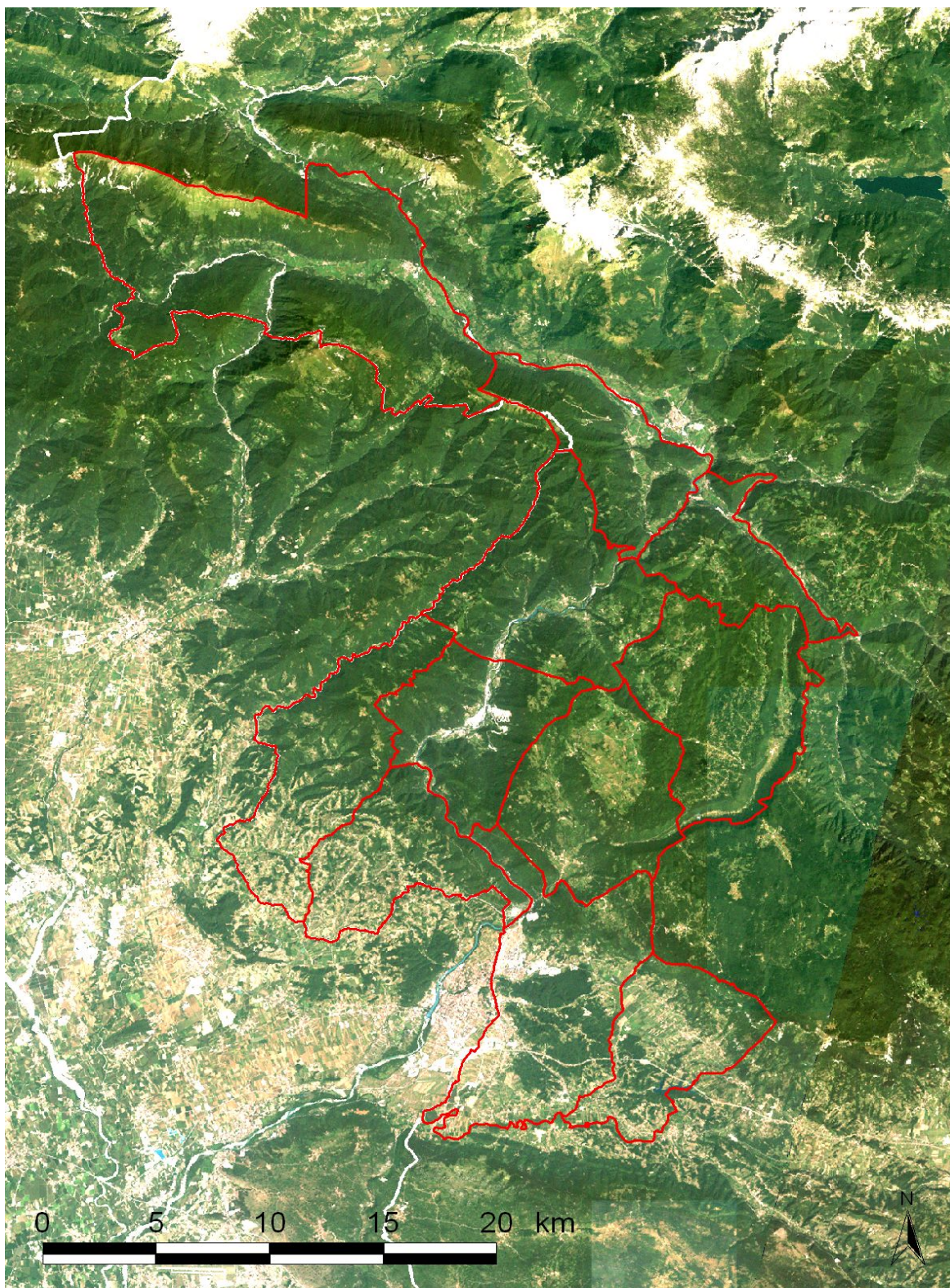
5. **Koliko divjih prašičev ste odstrelili na pogonih:** _____
6. **Koliko krmišč imate v vaši LD (tako imenovana privatna in last LD), kjer porabite letno:**
- a) do 50 kg krme je št. krmišč: _____
 - b) do 100 kg krme je št. krmišč: _____
 - c) do 150 kg krme je št. krmišč: _____
 - d) nad 150 kg krme je št. krmišč: _____
7. **Kdo zalaga v vaši celotni LD vsa krmišča s koruzo?**
- a) izključno LD
 - b) deloma LD, deloma lovci v lastni režiji, in sicer _____ kg.
 - c) izključno lovci v lastni režiji, in sicer _____ kg.
8. **Kje preverjate in preštete število divjih prašičev po starostni in spolni strukturi:**
- a) na pogonu, ko so prašiči v gibanju
 - b) na raznih krmiščih, ko so živali v mirovanju in jih lahko opazujemo
 - c) na zalaz
 - d) po naključju (prečka cesto ali podobno)
9. **Kako pogosto zalagate s krmo mesta, kjer krmite živali izključno za opazovanje in izvajanje odstrela?**
- a) enkrat dnevno
 - b) enkrat tedensko
 - c) enkrat mesečno
 - d) le v določenih časovnih obdobjih (sezonsko)
10. **Glede na izkušnje in opazovanje menite, da je zaradi takih krmilnih mest (zajeta so v zgornjem vprašanju), ki so postavljena predvsem za opazovanje živali, stalež divjih prašičev naslednji:**
- a) manjši
 - b) enak
 - c) večji
 - d) drugo (navedite kakšen) _____

11. Koliko krmilnih mest, ki so jih postavili lovci v tako imenovani lastni režiji, ste v letih 2000-2007 odstranili oziroma opustili zalaganje s krmo?

12. Menite, da odstranitev in ukinitve omenjenih krmilnih mest vplivajo na plan odstrela?

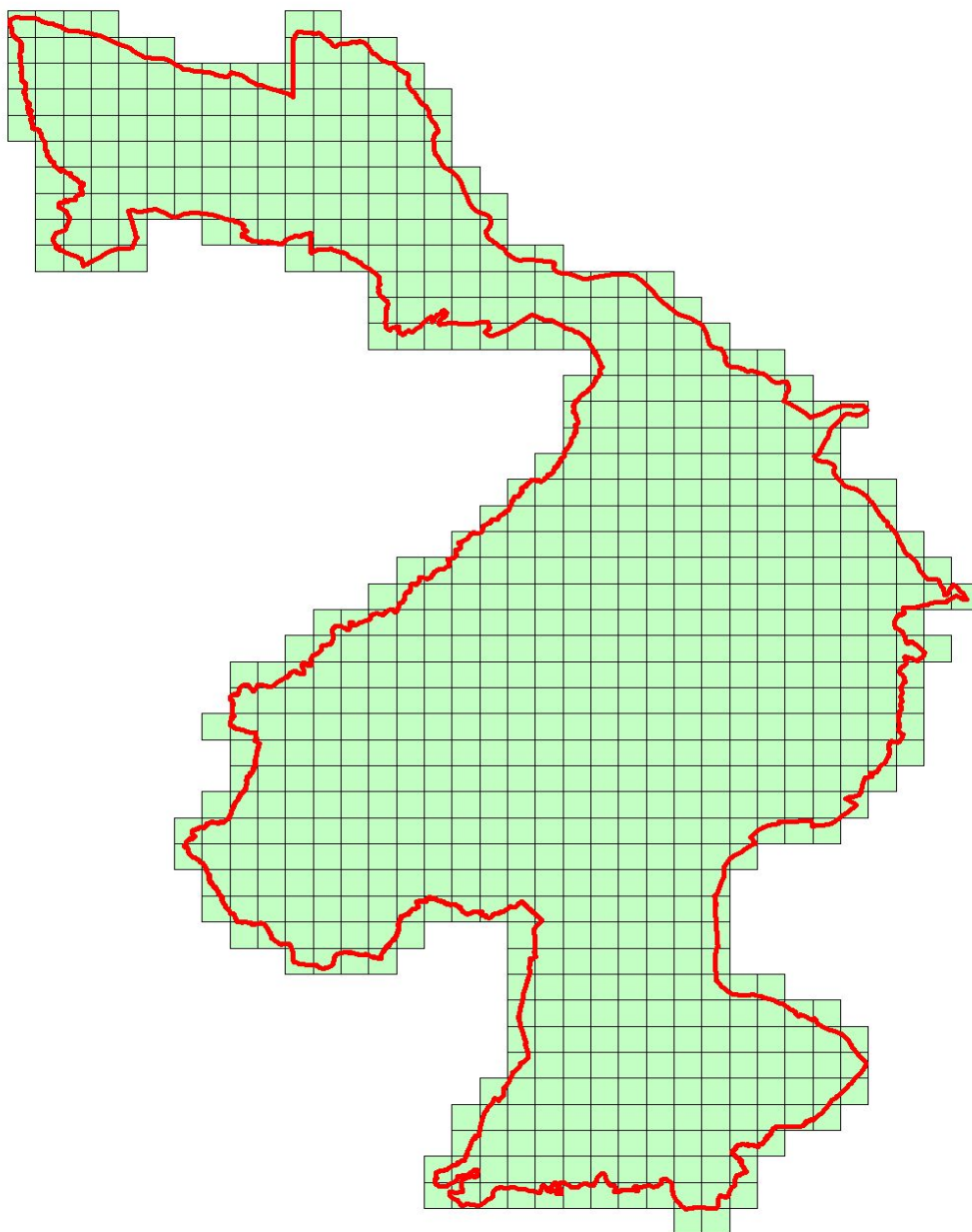
- a) da, menimo, da plana zaradi tega ne bomo dosegli
- b) da, plan bomo le s težavo dosegli
- c) ne, vendar bomo plan težko dosegli
- d) ne, plan bomo presegli

PRILOGA C – SATELITSKI POSNETEK (meje lovišč)

(Vir: Jerina, 2006b)

PRILOGA Č – MREŽA KVADRANTOV

(Vir: Jerina, 2006b)

